

ارائه برنامه‌های عملیاتی استان در راستای افزایش تولید ناخالص داخلی

اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان جنوبی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت امور اقتصادی و دارایی

اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان جنوبی

سری گزارش‌های تحلیلی اقتصاد استان خراسان جنوبی

عنوان گزارش

ارائه برنامه‌های عملیاتی استان در راستای افزایش تولید ناخالص داخلی

معاونت اقتصادی - خردادماه ۱۴۰۴

به نام خدا

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش	ارائه برنامه‌های عملیاتی استان در راستای افزایش تولید ناخالص داخلی
مجری	اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان جنوبی
مدیر طرح	مرتضی ذاکریان
همکاران	محسن مودی، حسین شرفی، یعقوب فاطمی زردان
تاریخ انتشار	خردادماه ۱۴۰۴

فهرست مطالب

چکیده.....	۱
۱. مقدمه.....	۲
۲. ضرورت و بیان مساله.....	۳
۳. تعریف واژگان.....	۵
۴. مبانی نظری.....	۶
۵. مطالعات و پیشینه تحقیق.....	۹
۶. روش تحقیق.....	۱۱
۷. یافته های پژوهش.....	۱۱
بخش اول) بررسی کلی تابع تولید.....	۱۱
بخش دوم) بررسی مولفه های اثرگذار بر تابع تولید.....	۱۲
الف) تولید کل.....	۱۲
۱. ارزش افزوده فعالیت های اقتصادی استان و کشور.....	۱۲
۲. رشد ارزش افزوده فعالیت های اقتصادی استان و کشور.....	۱۶
الف. بخش کشاورزی: ستون متزلزل اقتصاد استان.....	۱۹
ب. بخش معدن: نوسانات شدید و فرصت های مغفول مانده.....	۱۹
ج. بخش صنعت: رشد پرشتاب اما نامتوازن.....	۲۰
د. بخش خدمات: ثبات نسبی با سهم بالا از تولید.....	۲۰
ه. تحلیل کلی و چالش های اساسی.....	۲۱
۳. سهم بخش های مختلف از تولید ناخالص داخلی استان خراسان جنوبی.....	۲۳
الف. بخش خدمات: بیشترین سهم اما با تمرکز بر خدمات سنتی.....	۲۳
ب. بخش صنعت: رشد پرشتاب اما ناپایدار.....	۲۴
ج. بخش کشاورزی: پتانسیل بالا اما بهره وری پایین.....	۲۴
د. بخش معدن: سهم پایین با وجود ظرفیت های عظیم.....	۲۵
ه. مقایسه سهم بخش های اقتصادی استان با میانگین کشوری.....	۲۵
ب) تکنولوژی و فناوری استان.....	۲۹
ج) نیروی کار.....	۳۰

۳۳ (د) سرمایه گذاری
۳۵ ۸. نتیجه گیری و ارائه توصیه های سیاستی
۴۲ منابع و مآخذ

فهرست جداول

۱۳ جدول (۱) ارزش افزوده فعالیت های اقتصادی کشور به قیمت ثابت سال ۱۴۰۰
۱۴ جدول (۲) تولید هر استان چند برابر استان خراسان جنوبی است؟
۱۷ جدول (۳) رشد ارزش افزوده رشته فعالیت های اقتصادی کشور
۲۲ جدول (۴) رشد هر بخش در استان های خراسان جنوبی
۲۸ جدول (۵) سهم هر بخش تولید استان از کل تولید ناخالص داخلی استان
 جدول (۶) توان تولیدی استان خراسان جنوبی در مقایسه با میانگین کشور طی سال های
۲۹ ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵
۳۲ جدول (۷) سهم اشتغال در بخش های عمده فعالیت اقتصادی
۳۵ جدول (۸) وضعیت طرح های سرمایه گذاری به تفکیک بخش
۳۷ جدول (۹) برنامه عملیاتی افزایش تولید ناخالص داخلی استان خراسان جنوبی

فهرست نمودارها

۳۰ نمودار (۱) سهم فناوری صنایع استان خراسان جنوبی - ۱۳۹۸
----	---

ارائه برنامه‌های عملیاتی استان در راستای افزایش تولید ناخالص داخلی

چکیده

در شرایطی که توسعه اقتصادی پایدار و متوازن یکی از دغدغه‌های کلان کشور است، نقش استان‌ها در افزایش تولید اهمیت فزاینده‌ای یافته است. استان خراسان جنوبی به‌رغم دارا بودن ظرفیت‌های ممتاز و موقعیت مرزی استراتژیک، سهمی کمتر از ۰.۵ درصد از تولید کشور دارد. این واقعیت، ضرورت بازنگری در سیاست‌ها و طراحی برنامه‌های عملیاتی هدفمند برای افزایش تولید در این استان را روشن می‌سازد. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف شناسایی الزامات و چارچوب‌های لازم برای تدوین برنامه‌های عملیاتی در راستای ارتقاء جایگاه اقتصادی استان و افزایش تولید ناخالص داخلی آن انجام شده است. این پژوهش از روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد کاربردی بهره گرفته و گردآوری داده‌ها به‌صورت ترکیبی از منابع کتابخانه‌ای و میدانی انجام شده؛ به‌طوری که علاوه بر تحلیل اسناد رسمی، داده‌های آماری و مطالعات پیشین، از تبادل نظر با کارشناسان دستگاه‌های اجرایی استان نیز بهره‌برداری شده است. نتایج تحلیل نشان می‌دهد که ساختار اقتصادی استان ناپایدار و با تکیه بر بخش‌های کم‌بازده است. بخش خدمات با سهم ۴۲ درصدی بیشترین وزن را دارد اما عمده‌تأ خدمات سنتی هستند. بخش صنعت اگرچه سرمایه‌برترین حوزه استان است، اما با چالش طرح‌های نیمه‌تمام، فناوری پایین و بهره‌وری محدود روبه‌رو است. بخش کشاورزی علیرغم اشتغال‌زایی بالا، رشد منفی و نوسانات شدید دارد و به منابع طبیعی و روش‌های سنتی وابسته است. بررسی وضعیت طرح‌های سرمایه‌گذاری نشان می‌دهد که بیش از ۹۲ درصد سرمایه مورد نیاز مربوط به بخش صنعت است، اما نرخ اشتغال آن نسبت به میزان سرمایه‌گذاری پایین است. در مقابل، بخش کشاورزی با سرمایه کمتر، اشتغال‌زایی بیشتری دارد. این یافته‌ها بیانگر آن است که برای افزایش تولید، باید سرمایه‌گذاری‌ها به‌صورت هدفمند، با تمرکز بر تکمیل طرح‌های نیمه‌تمام، ارتقای فناوری و توسعه زنجیره‌های ارزش در بخش‌های اولویت‌دار هدایت شود. در پایان بر اساس برنامه عملیاتی مطرح شده، پیشنهاد می‌شود که اولاً با اولویت‌بندی پروژه‌های صنعتی بزرگ و حمایت از صنایع فرآوری معدنی، تکمیل طرح‌های موجود تسریع شود؛ ثانیاً با بهبود زیرساخت‌های بخش کشاورزی و توسعه صنایع تبدیلی، پایداری تولید کشاورزی تقویت گردد؛ ثالثاً ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری در خدمات فناوری‌محور و گردشگری، با هدف تنوع‌بخشی به اقتصاد استان، دنبال شود. همچنین، بهره‌برداری از ظرفیت‌های انرژی خورشیدی، توسعه روابط اقتصادی مرزی و ارتقاء مهارت نیروی کار می‌تواند در افزایش تولید استان نقش‌آفرینی کند.

واژگان کلیدی: تولید، برنامه عملیاتی، خراسان جنوبی، سرمایه‌گذاری و بهره‌وری

در سال‌های اخیر، ضرورت افزایش تولید ناخالص داخلی در سطح استان‌ها به یکی از محورهای اصلی سیاست‌گذاری اقتصادی کشور تبدیل شده است، چرا که توسعه پایدار و متوازن ملی بدون رشد متوازن منطقه‌ای عملاً امکان‌پذیر نیست. در این میان، استان خراسان جنوبی به‌عنوان یکی از استان‌های شرقی و کم‌برخوردار کشور، دارای موقعیتی خاص و ظرفیت‌هایی متنوع اما کمتر بالفعل شده است. این استان با مساحتی بالغ بر ۱۵۱ هزار کیلومتر مربع و جمعیتی حدود ۷۷۰ هزار نفر، از منابع طبیعی غنی، تنوع اقلیمی و مرز طولانی با افغانستان برخوردار است که به‌لحاظ نظری می‌تواند سکوی پرتابی برای رشد اقتصادی منطقه و کشور باشد. ظرفیت‌های معدنی آن شامل بیش از ۶۰ نوع ماده معدنی و صدها معدن فعال، منابع کشاورزی شاخص مانند زرشک، زعفران، عناب و انار کویری، و دسترسی به بازارهای فرامرزی همگی از مزیت‌های بالقوه استان به‌شمار می‌روند. با این حال، سهم این استان از تولید ناخالص داخلی کشور همچنان کمتر از ۰.۵ درصد باقی مانده است، که این امر بیانگر ضعف ساختاری در استفاده مؤثر از این ظرفیت‌ها و ناتوانی در تبدیل پتانسیل‌های منطقه‌ای به ارزش افزوده اقتصادی است (شهابی نژاد، ۱۳۹۴). عوامل متعددی مانند نبود زنجیره‌های کامل تولید، فقدان زیرساخت‌های صادرات‌محور، پراکندگی تصمیم‌گیری‌ها، ضعف در سرمایه‌گذاری عمومی و خصوصی و ناکارآمدی نظام حکمرانی اقتصادی در سطح استانی، موجب شده‌اند که این ظرفیت‌ها نتوانند در راستای افزایش تولید و ارتقای جایگاه اقتصادی استان به‌کار گرفته شوند. از همین رو، ضرورت تدوین برنامه‌های عملیاتی هدفمند، هماهنگ و مبتنی بر مزیت‌های بومی برای افزایش تولید در خراسان جنوبی بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود.

بنابراین، موضوع تحقیق حاضر ضرورت تبیین و ارائه برنامه‌های عملیاتی در سطح کلان برای ارتقای تولید استان خراسان جنوبی است. از این رو، پرسش محوری این گزارش بدین صورت است که «چه برنامه عملیاتی استانی می‌تواند با توجه به

ظرفیت‌های معدن، کشاورزی و مزیت‌های اقتصادی، موجب افزایش معنادار تولید خراسان جنوبی گردد؟» اهمیت این سؤال در آن است که رشد تولید استانی از طریق اقتصاد محلی پویاتر، ایجاد اشتغال، کاهش فقر و تقویت عدالت منطقه‌ای امکان‌پذیر می‌گردد. از سوی دیگر، ادبیات اقتصادی-جغرافیایی نشان داده که خراسان جنوبی با توجه به نزدیکی فرهنگی و اقتصادی به افغانستان، می‌تواند نقطه‌ای موثر در توسعه تجارت منطقه‌ای باشد (یوسف زاده و همکاران^۱، ۲۰۱۹). با این وجود، شکاف اصلی در تبدیل ظرفیت‌های موجود به خروجی اقتصادی ملموس و پایدار است. بر همین اساس، هدف اصلی این گزارش، تدوین یک برنامه عملیاتی جامع و کلان‌نگر برای استان خراسان جنوبی است که با اتکا بر ظرفیت‌های بومی و درک دقیق از مسائل ساختاری اقتصاد استان، بتواند به افزایش تولید و رشد معنادار تولید ناخالص داخلی منجر شود. این برنامه با رویکردی تلفیقی، تلاش می‌کند تا ضمن فعال‌سازی ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه در بخش‌های کلیدی مانند کشاورزی، معدن، خدمات مرزی و تجارت خارجی، شرایط را برای شکل‌گیری زنجیره‌های ارزش محلی و منطقه‌ای فراهم سازد.

۲. ضرورت و بیان مساله

اهمیت و ضرورت مطالعه پیرامون «برنامه‌های عملیاتی در راستای افزایش تولید استان خراسان جنوبی» از منظر توسعه منطقه‌ای، عدالت اقتصادی و بهره‌برداری بهینه از منابع بومی و مزیت‌های جغرافیایی قابل تبیین است. در نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، همواره تأکید بر توسعه متوازن بین مناطق و استان‌ها، به‌عنوان یکی از الزامات دستیابی به رشد پایدار و کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای مورد توجه بوده است. با این حال، آمارهای موجود نشان می‌دهد که شکاف فزاینده‌ای در سهم تولید ناخالص داخلی میان استان‌های مرکزی کشور و استان‌های شرقی، به‌ویژه استان خراسان

۱ . Yusefzahi et al

جنوبی، وجود دارد؛ به گونه‌ای که سهم این استان از GDP کشور، علیرغم برخورداری از وسعت جغرافیایی قابل توجه و منابع طبیعی متنوع، کمتر از ۰.۵ درصد است (شهابی نژاد، ۱۳۹۴). این وضعیت نشان‌دهنده آن است که نه تنها ظرفیت‌های بالفعل استان به‌درستی شناسایی و فعال نشده، بلکه مزیت‌های استراتژیک آن در معادلات اقتصادی ملی نادیده گرفته شده‌اند.

خراسان جنوبی با دارا بودن منابع معدنی غنی، تنوع اقلیمی کشاورزی، مرز طولانی با افغانستان، و موقعیت ژئواستراتژیک در شرق کشور، قابلیت تبدیل شدن به یکی از قطب‌های تولید و صادرات منطقه‌ای را دارد. با این حال، نبود یک برنامه عملیاتی دقیق، منسجم و متکی بر مزیت‌های بومی موجب شده که این ظرفیت‌ها نتوانند به ارزش افزوده اقتصادی پایدار تبدیل شوند (یوسف زاده و همکاران^۱، ۲۰۱۹). از منظر کلان، توسعه تولید در این استان علاوه بر بهبود معیشت مردم منطقه و کاهش نرخ بیکاری، می‌تواند به متنوع‌سازی منابع تولید ملی و تقویت امنیت اقتصادی در مرزهای شرقی کمک شایانی کند. همچنین، توسعه اقتصادی در این استان می‌تواند موجب کاهش فشار جمعیتی بر استان‌های مرکزی و کلان‌شهرها شود و از مهاجرت بی‌رویه جلوگیری کند که این خود عاملی مهم در پایداری اجتماعی و اقتصادی کشور محسوب می‌شود.

بررسی‌های انجام‌شده در سطح ملی نیز نشان می‌دهد که تمرکززدایی از اقتصاد و تقویت مناطق کمتر توسعه‌یافته، نقش مؤثری در کاهش نابرابری فضایی و افزایش رشد اقتصادی ملی دارد. به عنوان نمونه، پژوهش شاه‌محمدی و همکاران (۲۰۲۴) با استفاده از مدل‌های اقتصادسنجی فضایی نشان داده‌اند که شکاف اقتصادی میان استان‌های ایران، به‌ویژه در ابعاد صنعتی و تجاری، نه تنها روند رو به بهبودی نداشته، بلکه در برخی موارد تعمیق نیز یافته است. در این میان، یکی از راهکارهای کلیدی برای کاهش این شکاف، طراحی و اجرای برنامه‌های عملیاتی بومی برای ارتقاء تولید

۱. Yusefzahi et al

در مناطق کمتر برخوردار است، که نه تنها از منظر عدالت اقتصادی بلکه از لحاظ امنیت ملی و انسجام سرزمینی نیز اهمیت دارد.

مطالعه پیرامون تدوین برنامه‌های عملیاتی برای افزایش تولید در استان خراسان جنوبی، همچنین به دلیل موقعیت مرزی استان و امکان تعامل اقتصادی با افغانستان، اهمیت مضاعفی دارد. وجود بازارهای مرزی و اشتراکات فرهنگی با کشورهای همسایه می‌تواند بستری برای توسعه صادرات غیرنفتی و ایجاد درآمدهای پایدار فراهم کند، مشروط بر اینکه زیرساخت‌های لازم فراهم شده و سیاست‌گذاری‌ها در راستای بهره‌برداری از این مزیت‌ها باشد. از این منظر، برنامه عملیاتی مدون و علمی می‌تواند نقشه راهی برای توسعه تجارت خارجی استان باشد و سهم آن را در اقتصاد ملی ارتقاء بخشد (یوسف زاده و همکاران، ۲۰۱۹). در نهایت، تدوین چنین برنامه‌ای ضمن ارائه راهکارهای عملیاتی برای فعال‌سازی منابع، افزایش تولید، ارتقاء اشتغال و کاهش فقر در استان، الگویی برای سایر استان‌های کم‌برخوردار کشور نیز فراهم می‌آورد.

بنابراین، ضرورت انجام این پژوهش از چند جهت قابل تأکید است: نخست، به عنوان ابزاری برای تقویت ظرفیت‌های اقتصادی بومی و پاسخ به نیازهای معیشتی مردم استان؛ دوم، به منظور تحقق عدالت اقتصادی و کاهش نابرابری منطقه‌ای؛ سوم، به جهت بهره‌برداری از موقعیت مرزی و تعاملات بین‌المللی منطقه‌ای؛ و چهارم، در راستای ارتقاء امنیت و پایداری اقتصادی-اجتماعی در مناطق شرقی کشور. این پژوهش با تمرکز بر تدوین برنامه‌ای عملیاتی و واقع‌بینانه، می‌تواند سهمی تعیین‌کننده در شکل‌دهی آینده اقتصادی خراسان جنوبی ایفا کند.

۳. تعریف واژگان

تولید: تولید فرآیندی است که طی آن عوامل مختلف همچون نیروی کار، سرمایه، منابع طبیعی و فناوری به کار گرفته می‌شوند تا کالاها یا خدماتی خلق شود که نیازهای اقتصادی و اجتماعی جامعه را برآورده سازد. این فرآیند منجر به ایجاد ارزش

افزوده و رشد اقتصادی می‌شود و نقش کلیدی در توسعه پایدار هر کشور یا منطقه دارد. به عبارتی، تولید نه تنها شامل ایجاد محصولات مادی است، بلکه شامل ارائه خدمات و بهبود کیفیت زندگی نیز می‌شود.

برنامه: برنامه به مجموعه‌ای سازمان‌یافته از اهداف، سیاست‌ها، و فعالیت‌ها گفته می‌شود که به منظور دستیابی به نتایج مشخص و مطلوب طراحی می‌شود. برنامه‌ها چارچوب زمانی و منابع لازم را تعریف کرده و مسیر حرکت سازمان یا جامعه را مشخص می‌کنند. این ابزار مدیریت استراتژیک به تصمیم‌گیرندگان کمک می‌کند تا با تمرکز بر اولویت‌ها و بهره‌وری بهتر، گام‌های مؤثرتری در جهت تحقق اهداف بلندمدت و کوتاه‌مدت بردارند.

برنامه عملیاتی: برنامه عملیاتی بخش اجرایی و جزئی‌تری از برنامه کلی است که به تعیین دقیق‌تر فعالیت‌ها، زمان‌بندی، منابع مورد نیاز و مسئولیت‌های هر بخش می‌پردازد. این نوع برنامه با هدف تسهیل و سامان‌دهی فرآیند اجرا طراحی می‌شود و نقش مهمی در تبدیل اهداف نظری به اقدامات عملی و قابل پیگیری دارد. برنامه‌های عملیاتی معمولاً در سطح سازمانی، استانی یا ملی تدوین می‌شوند و به عنوان ابزار اصلی تحقق اهداف توسعه‌ای و افزایش بهره‌وری شناخته می‌شوند.

۴. مبانی نظری

برنامه‌ریزی به منظور افزایش تولید در سطح منطقه‌ای و ملی، ریشه در نظریات بنیادین برنامه‌ریزی کلان اقتصادی دارد که از دهه ۱۹۴۰ میلادی به بعد توسعه یافته‌اند. یکی از نخستین نظریه‌ها در این زمینه، نظریه عقلانیت جامع یا برنامه‌ریزی عقلانی^۱ است که توسط هربرت سایمون^۲ و سپس فالوودی^۳ (۱۹۷۳) توسعه یافت. این دیدگاه مبتنی بر پیش‌فرضی است که برنامه‌ریز قادر است با گردآوری اطلاعات کامل و تحلیل منطقی، راه‌حل بهینه را انتخاب نماید. در این چارچوب، برنامه‌ریزی اقتصادی بر پایه

۱ . Rational Planning

۲ . Herbert Simon

۳ . Faludi

تحلیل سیستماتیک، پیش‌بینی‌های بلندمدت و طراحی اهداف شفاف و قابل‌اندازه‌گیری انجام می‌شود. در سطح کلان، این نظریه اساس تدوین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی در بسیاری از کشورها از جمله ایران بوده است. اما در عمل، محدودیت‌های اطلاعاتی، پیچیدگی‌های محیطی و تغییرات سریع اقتصادی باعث شد که دیدگاه‌های دیگری به‌عنوان مکمل یا منتقد نظریه عقلانی مطرح شوند. چارلز لیندبلوم^۱ در مقاله معروف خود با عنوان «علم درگیر با پیشروی تدریجی» نظریه تدریج‌گرایی یا برنامه‌ریزی افزایشی را در سال ۱۹۵۹ مطرح کرد. وی معتقد بود در شرایط واقعی، تصمیم‌گیری‌های کلان نه از طریق تحلیل جامع بلکه از طریق تغییرات تدریجی، مصالحه سیاسی و آزمون و خطا انجام می‌شود (لیندبلوم^۲، ۱۹۵۹). این نظریه در برنامه‌ریزی منطقه‌ای نیز کاربرد گسترده‌ای یافت؛ زیرا نشان می‌دهد که اصلاحات گام‌به‌گام می‌تواند منجر به افزایش تولید و بهره‌وری شود.

در پی تضاد میان دو نظریه فوق، آمیتای اتریونی^۳ نظریه پویش ترکیبی^۴ را در سال ۱۹۶۷ ارائه کرد. این نظریه تلاش داشت تا نقاط قوت هر دو رویکرد پیشین را تلفیق کند؛ یعنی در عین داشتن چشم‌انداز کلان و اهداف بلندمدت، از تحلیل‌های تدریجی و متناسب با تغییرات محیطی نیز بهره‌برد (اتریونی، ۱۹۶۷). از این دیدگاه، برنامه‌ریزی عملیاتی برای افزایش تولید در سطح منطقه‌ای باید ضمن طراحی چارچوب جامع، قابلیت انعطاف و اصلاح مرحله‌ای را نیز داشته باشد. در همین راستا، نظریه‌های برنامه‌ریزی مشارکتی نیز از دهه ۱۹۷۰ میلادی مطرح شدند که بر لزوم مشارکت ذی‌نفعان مختلف (دولت، بخش خصوصی، جامعه مدنی) در فرآیند برنامه‌ریزی تأکید دارند. هابرماس^۵ و دیگر نظریه‌پردازان برنامه‌ریزی ارتباطی، بر این باور بودند که فرآیند برنامه‌ریزی باید مبتنی بر گفت‌وگو، اجماع و تعامل اجتماعی باشد تا کارایی و مشروعیت آن افزایش یابد (هیلی^۶، ۱۹۹۷). این رویکرد به‌ویژه در

۱ . Charles Lindblom

۲ . Lindblom

۳ . Amitai Etzioni

۴ . Mixed Scanning

۵ . Habermas

۶ . Healey

برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و استانی اهمیت دارد؛ چرا که موفقیت برنامه‌های عملیاتی در گرو پذیرش و مشارکت فعال بازیگران محلی است.

افزون بر این، از دهه ۱۹۹۰ میلادی به بعد، با ظهور نظریه‌های برنامه‌ریزی استراتژیک منطقه‌ای اهمیت پیوند بین مزیت‌های منطقه‌ای و برنامه‌ریزی هدفمند بیشتر شد. در این چارچوب، نظریه خوشه‌های صنعتی به رهبری مایکل پورتر^۱ مطرح گردید که بر تمرکز فعالیت‌های اقتصادی هم‌افزا در یک منطقه خاص تأکید دارد. طبق این نظریه، افزایش تولید و بهره‌وری از طریق شکل‌گیری شبکه‌های تعاملی بین بنگاه‌ها، نهادها و زیرساخت‌ها حاصل می‌شود (پورتر، ۱۹۹۸). بر همین اساس، برنامه‌ریزی برای افزایش تولید در سطح استان‌ها باید از طریق شناسایی و توسعه خوشه‌های بومی، زنجیره‌های ارزش و ارتقاء تعاملات محلی هدایت شود. همچنین، در نظریه‌های نوین برنامه‌ریزی توسعه‌ای، مفهوم ظرفیت نهادی و حکمرانی منطقه‌ای نقش کلیدی دارند. پیر و پیترز^۲ (۲۰۰۰) با تأکید بر تعامل میان نهادهای رسمی و غیررسمی، بر اهمیت سازوکارهای اجرایی، توانمندی مدیریتی و همکاری بین‌دستگاهی در تحقق اهداف برنامه‌ریزی تأکید کردند. به‌طور خلاصه، برنامه‌ریزی در سطح منطقه‌ای از رویکردهای عقلانی آغاز و به مدل‌های ترکیبی، مشارکتی و نهادی ارتقاء یافته است که همگی بر ضرورت طراحی برنامه‌های عملیاتی منسجم، منعطف و بومی‌سازی‌شده برای تحقق رشد تولید تأکید دارند.

تجربه جهانی نیز نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی عملیاتی موفق در سطح منطقه‌ای باید با لحاظ ویژگی‌های محیطی، ظرفیت‌های انسانی، منابع طبیعی و ساختارهای نهادی بومی طراحی شود. برای مثال، در کشورهای شرق آسیا مانند کره جنوبی، برنامه‌های منطقه‌ای توسعه صنعتی با پیوند بین برنامه‌ریزی مرکزی و ظرفیت‌های منطقه‌ای به نتایج موفق منجر شده‌اند (بانک جهانی، ۲۰۰۹). این الگوها نشان می‌دهند که افزایش تولید، نیازمند چارچوبی جامع، مرحله‌ای و مبتنی بر مشارکت و نوآوری است. در ایران نیز، مطالعات مختلف از جمله پژوهش صالحی امیری و همکاران (۱۳۹۷) تأکید

۱ . Michael Porter

۲ . Pierre & Peters

دارند که ضعف در پیوند بین اسناد بالادستی توسعه‌ای و برنامه‌ریزی عملیاتی استانی یکی از علل اصلی عدم تحقق اهداف تولیدی بوده است. بنابراین، بهره‌گیری از چارچوب‌های نظری یادشده، از برنامه‌ریزی عقلانی تا استراتژیک و نهادی، می‌تواند راهگشای طراحی برنامه‌های عملیاتی مؤثر برای ارتقاء تولید در سطح استان‌ها باشد.

۵. مطالعات و پیشینه تحقیق

زیاری و بهزادفر (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان برنامه‌ریزی راهبردی-عملیاتی توسعه شهری (مطالعه موردی: شهر بندرعباس) به بررسی راهبردهای توسعه شهری در بندرعباس پرداختند. این شهر با چالش‌هایی نظیر توسعه نامتوازن، ضعف خدمات شهری، سوء مدیریت منابع طبیعی و حاشیه‌نشینی مواجه است. در این مطالعه، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از ابزارهایی چون پرسشنامه (با مشارکت ۳۵۰ شهروند) و تحلیل SWOT، وضعیت موجود شهر ارزیابی شد. نتایج نشان داد که با توجه به ضریب اهمیت عوامل داخلی و خارجی و موقعیت ماتریسی شهر، امکان بهبود عملکرد و توسعه با اتخاذ راهبردهای اقتضایی وجود دارد. این پژوهش بر لزوم برنامه‌ریزی راهبردی برای مدیریت بهتر منابع و بهبود کیفیت زندگی در این شهر استراتژیک تأکید دارد.

قائدرحمتی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان برنامه‌ریزی فضایی راهبردی شهر و برنامه عملیاتی شهرداری اردکان فارس به تبیین فرآیند تدوین برنامه راهبردی بلندمدت و برنامه عملیاتی پنج‌ساله برای شهر اردکان پرداختند. این پژوهش موردی-تحلیلی، با مشارکت کارشناسان مدیریت شهری و ساکنان محلات انجام شده و از روش‌هایی مانند تحلیل سرانه‌ها، چشم‌اندازسازی، پنل تخصصی و تحلیل SWOT بهره گرفته است. نتایج نشان داد که تدوین چشم‌انداز ۲۰ ساله و برنامه‌های پنج‌ساله مبتنی بر آن، می‌تواند بستر مناسبی برای برنامه‌ریزی هدفمند و اجرای پروژه‌های اولویت‌دار شهری فراهم کند و موجب ارتقاء کارایی مدیریت شهری گردد.

وزیری (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان برنامه راهبردی-عملیاتی سازمان زمین و مسکن به تدوین راهبردهای بهینه برای ارتقاء عملکرد این سازمان پرداخت. این مطالعه از

نوع کاربردی-پیمایشی بوده و با استفاده از روش SWOT و ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه، اطلاعات لازم را از مدیران و کارشناسان حوزه زمین و مسکن گردآوری کرد. نتایج نشان داد که با بهره‌گیری از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی و تحلیل PESTLE، می‌توان گزینه‌های استراتژیک متنوعی برای سازمان شناسایی کرد. یافته‌ها حاکی از آن بود که سازمان زمین و مسکن در موقعیتی رقابتی قرار دارد و لازم است با اجرای راهبردهای مشخص، در مسیر تحقق اهداف سازمانی گام بردارد.

رضوی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان تحلیل عوامل رفتاری برنامه‌های راهبردی و عملیاتی ورزش همگانی ایران به بررسی ابعاد رفتاری مرتبط با تدوین و اجرای برنامه‌های استراتژیک در حوزه ورزش همگانی پرداختند. این تحقیق که از نوع کاربردی-توسعه‌ای و به روش تحلیلی-میدانی انجام شد، جامعه‌ای متشکل از اعضای هیئت‌رئیس، رؤسای کمیته‌ها و کارشناسان فدراسیون ورزش همگانی را شامل می‌شد و داده‌ها با استفاده از روش دلفی و پرسشنامه محقق‌ساخته جمع‌آوری گردید. نتایج تحلیل عاملی تأییدی و شاخص‌های نیکویی برازش نشان داد که مدل رفتاری پیشنهادی پژوهش از برازش مطلوبی برخوردار است. همچنین یافته‌ها حاکی از تأیید مدل رفتاری عوامل مؤثر بر موفقیت برنامه‌های راهبردی و عملیاتی ورزش همگانی کشور بوده و بر اهمیت رفتار سازمانی در تحقق اهداف این برنامه‌ها تأکید دارد.

خراسانی‌فر و رزاقی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان گزارش تجربه و کارکرد برنامه عملیاتی آموزش سلامت به بررسی اجرای یک برنامه عملیاتی آموزشی در حوزه بهداشت جامعه در روستای نسلج پرداختند. این برنامه با هدف ارتقاء سطح دانش، نگرش و عملکرد جمعیت تحت پوشش در زمینه سلامت طراحی و پیاده‌سازی شد. نتایج پژوهش نشان داد که با وجود چالش‌هایی همچون کمبود فضای فیزیکی مناسب، مشکلات اقتصادی و فرهنگی و ضعف مشارکت برخی گروه‌های هدف، اجرای برنامه منجر به بهبود وضعیت آموزش سلامت و ارتقاء شاخص‌های بهداشتی جامعه هدف گردید.

محمودی میمند (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان ارزیابی تأثیر اجرای برنامه‌ریزی عملیاتی در تحقق برنامه تولید و کاهش هزینه به بررسی نتایج اجرای سیستم برنامه‌ریزی عملیاتی در شرکت سایپا پرداخت. این مطالعه با هدف ارزیابی تأثیر این سیستم بر دو هدف استراتژیک، یعنی تحقق برنامه تولید و کاهش هزینه‌ها انجام شد. نتایج نشان داد که اجرای برنامه‌ریزی عملیاتی به‌طور معناداری موجب افزایش تحقق برنامه تولید و کاهش هزینه‌هایی نظیر توقف خطوط تولید، جریمه‌های دیرکرد و هزینه‌های انبارش شده است. همچنین یافته‌ها حاکی از آن بود که میزان این تأثیر بر شاخص‌های مختلف و محصولات گوناگون متفاوت بوده و در سازمان‌های استراتژی‌محور، این برنامه می‌تواند نقش مؤثری در دستیابی به اهداف ایفا کند.

۶. روش تحقیق

این پژوهش با هدف بررسی و تحلیل برنامه‌های عملیاتی مؤثر بر افزایش تولید در استان خراسان جنوبی، از روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد کاربردی بهره برده است. گردآوری داده‌ها به‌صورت ترکیبی از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی انجام شده است. در بخش کتابخانه‌ای، اسناد بالادستی نظیر برنامه‌های پنج‌ساله توسعه، سند آمایش سرزمین، گزارش‌های رسمی نهادهای اجرایی، داده‌های آماری مرکز آمار ایران و بانک مرکزی، و نیز مقالات علمی داخلی و بین‌المللی بررسی شده است. در بخش میدانی نیز با بهره‌گیری از مباحث استخراج شده در تبادُل نظر با کارشناسان دستگاه‌های اجرایی استان، اطلاعات تکمیلی و دقیق‌تری گردآوری شد. داده‌های به‌دست‌آمده از طریق تحلیل محتوای کیفی مورد بررسی قرار گرفتند تا مضامین اصلی و الزامات تدوین برنامه‌های عملیاتی شناسایی شوند.

۷. یافته‌های پژوهش

بخش اول) بررسی کلی تابع تولید

در تحلیل ساختار تولید استان خراسان جنوبی، سه عامل اصلی نقش تعیین‌کننده‌ای دارند: سرمایه، نیروی کار و فناوری. این سه مؤلفه را می‌توان با استفاده از تابع تولید کاب-داگلاس مدل‌سازی کرد، مدلی که در اقتصاد برای بررسی تأثیر نسبی عوامل

تولید بر محصول نهایی بسیار کاربرد دارد. تابع تولید کاب-داگلاس به صورت زیر تعریف می شود:

$$Y_t = L^a K^b A$$

در این تابع، Y تولید کل استان است، K نمایانگر میزان سرمایه فیزیکی (مانند تجهیزات، زیرساخت ها و سرمایه گذاری های عمرانی)، و L بیانگر نیروی کار انسانی به کار گرفته شده در فرایند تولید است. پارامتر A نیز سطح فناوری یا بهره وری کل عوامل تولید را نشان می دهد که نقش مهمی در کیفیت و کارآمدی استفاده از سرمایه و نیروی کار دارد. ضرایب α و β سهم نسبی سرمایه و نیروی کار در تولید را مشخص می کنند و معمولاً از طریق برآوردهای تجربی تعیین می شوند.

با در نظر گرفتن شرایط خاص اقتصادی و اجتماعی خراسان جنوبی، برآورد این تابع می تواند مبنای طراحی یک برنامه عملیاتی واقع بینانه برای ارتقای بهره وری و رشد اقتصادی منطقه باشد. بر همین اساس، در ادامه به بررسی تفصیلی هر یک از متغیرهای این تابع یعنی سرمایه، نیروی کار و فناوری پرداخته می شود تا ضمن شناخت وضعیت موجود، سیاست های اجرایی مناسب برای تقویت هریک تدوین گردد.

بخش دوم) بررسی مولفه های اثرگذار بر تابع تولید

الف) تولید کل

۱. ارزش افزوده فعالیت های اقتصادی استان و کشور

تولید ناخالص داخلی استان خراسان جنوبی در سال ۱۴۰۰ به قیمت های ثابت سال ۱۴۰۰، برابر با ۳۸۴,۹۱۶,۴۵۴ میلیون ریال بوده است (جدول ۱) که این میزان، استان خراسان جنوبی را در رتبه ۳۱ کشور از نظر حجم تولید ناخالص داخلی قرار می دهد. این جایگاه نشان می دهد که سهم خراسان جنوبی از اقتصاد ملی بسیار محدود است و تنها ۰.۴۵ درصد از کل تولید ناخالص داخلی کشور را تشکیل می دهد. این سهم اندک با توجه به وسعت جغرافیایی و ظرفیت های بالقوه استان در بخش های معدن، کشاورزی و انرژی های تجدیدپذیر، بیانگر وجود موانع ساختاری و اقتصادی در بهره برداری از ظرفیت های موجود است.

جدول ۱) ارزش افزوده فعالیت های اقتصادی کشور به قیمت ثابت سال ۱۴۰۰ - (هزار میلیارد تومان)

نام استان	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
آذربایجان شرقی	۲۶۰	۲۸۵	۲۸۶	۲۸۶	۲۸۹	۲۹۴
آذربایجان غربی	۱۳۶	۱۴۸	۱۴۳	۱۴۵	۱۵۲	۱۴۹
اردبیل	۶۲	۶۸	۶۵	۷۳	۷۴	۶۵
اصفهان	۴۵۶	۴۹۸	۴۷۴	۴۷۶	۴۵۹	۴۷۸
البرز	۱۶۶	۱۹۶	۱۶۸	۱۷۸	۱۷۱	۱۸۴
ایلام	۱۱۵	۱۳۶	۱۲۴	۸۳	۹۸	۱۰۵
بوشهر	۸۱۲	۶۷۲	۷۰۶	۶۹۹	۶۹۷	۶۷۹
تهران	۱,۷۵۵	۱,۹۳۱	۱,۶۹۸	۱,۷۰۷	۱,۶۴۸	۱,۷۶۱
چهارمحال و ...	۴۶	۵۲	۴۸	۵۲	۵۰	۴۸
خراسان جنوبی	۳۱	۳۸	۳۵	۳۹	۳۷	۳۸
خراسان رضوی	۳۱۷	۳۴۷	۳۳۳	۳۴۷	۳۴۳	۳۵۱
خراسان شمالی	۴۶	۴۶	۴۵	۴۹	۴۳	۴۹
خوزستان	۱,۸۱۱	۱,۹۵۹	۱,۸۳۳	۱,۴۷۶	۱,۴۰۰	۱,۴۴۸
زنجان	۸۹	۱۰۴	۹۲	۹۶	۱۰۱	۱۰۰
سمنان	۶۹	۶۹	۶۷	۸۴	۷۹	۹۱
سیستان و ...	۷۱	۷۶	۷۴	۶۹	۷۷	۷۹
فارس	۳۸۱	۳۹۴	۳۶۴	۳۴۴	۳۴۴	۳۴۲
قزوین	۱۱۰	۱۱۴	۱۰۸	۱۱۸	۱۱۲	۱۰۸
قم	۶۸	۷۳	۷۳	۷۴	۷۲	۷۲
کردستان	۶۶	۷۱	۶۸	۷۳	۷۰	۷۲
کرمان	۲۲۹	۲۶۲	۲۴۷	۲۶۸	۲۸۰	۲۸۹
کرمانشاه	۱۱۸	۱۲۶	۱۲۶	۱۳۰	۱۲۶	۱۱۶
کهگیلویه و ...	۲۸۱	۲۹۴	۲۲۴	۱۰۹	۱۱۸	۱۵۷
گلستان	۸۷	۹۰	۹۱	۱۰۰	۹۹	۹۵
گیلان	۱۶۱	۱۷۸	۱۶۶	۱۷۲	۱۶۸	۱۵۶
لرستان	۶۹	۷۶	۷۴	۶۹	۷۳	۷۴
مازندران	۲۳۶	۲۶۹	۲۵۲	۲۵۹	۲۵۸	۲۶۴
مرکزی	۱۶۳	۱۸۳	۱۷۰	۱۷۸	۱۶۷	۱۷۵
هرمزگان	۱۸۷	۲۱۵	۲۰۷	۲۲۰	۲۰۱	۲۱۷
همدان	۹۸	۱۰۸	۱۰۷	۱۰۳	۱۰۷	۱۰۳
یزد	۱۶۷	۱۷۶	۱۸۷	۱۹۱	۲۰۵	۲۱۷
فرمانطقه‌ای	۲۰۶	۲۵۸	۲۱۸	۱۶۷	۱۷۳	۱۵۷
کل کشور	۸,۸۷۱	۹,۵۰۱	۸,۸۷۴	۸,۴۳۵	۸,۲۸۸	۸,۵۳۴

مقایسه تولید ناخالص داخلی خراسان جنوبی با استان‌های بزرگ کشور، تفاوت فاحشی را نشان می‌دهد. به عنوان مثال، تولید ناخالص داخلی استان تهران با ۱۷,۶۰۷,۷۱۴,۷۴۴ میلیون ریال، ۴۵.۷ برابر تولید استان خراسان جنوبی است (جدول ۲). همچنین استان خوزستان با تولید ناخالص داخلی ۱۴,۴۸۳,۵۳۴,۶۶۶ میلیون ریال، حدود ۳۷.۶ برابر خراسان جنوبی تولید داشته است. استان‌های بوشهر و اصفهان نیز به ترتیب با تولید ناخالص داخلی ۶,۷۹۴,۰۷۰,۹۴۲ میلیون ریال و ۴,۷۸۰,۷۱۳,۸۴۰ میلیون ریال، به ترتیب ۱۷.۶ و ۱۲.۴ برابر خراسان جنوبی تولید داشته‌اند. این آمارها به روشنی بیانگر آن است که خراسان جنوبی نیازمند سیاست‌های توسعه‌ای ویژه، تقویت صنایع فراوری، بهبود بهره‌وری در بخش‌های کشاورزی و معدن، و توسعه زیرساخت‌های انرژی‌های تجدیدپذیر است تا بتواند به میانگین کشوری نزدیک شود.

جدول ۲) تولید هر استان چند برابر استان خراسان جنوبی است؟

نام استان	۱۳۹۹	۱۴۰۰
تهران	۴۴.۸	۴۵.۷
خوزستان	۳۸.۱	۳۷.۶
بوشهر	۱۸.۹	۱۷.۷
اصفهان	۱۲.۵	۱۲.۴
خراسان رضوی	۹.۳	۹.۱
فارس	۹.۴	۸.۹
آذربایجان شرقی	۷.۹	۷.۶
کرمان	۷.۶	۷.۵
مازندران	۷.۰	۶.۹
یزد	۵.۶	۵.۶
هرمزگان	۵.۵	۵.۶
البرز	۴.۷	۴.۸
مرکزی	۴.۵	۴.۵
کهگیلویه و بویراحمد	۳.۲	۴.۱
گیلان	۴.۶	۴.۰

نام استان	۱۳۹۹	۱۴۰۰
آذربایجان غربی	۴.۱	۳.۹
کرمانشاه	۳.۴	۳.۰
قزوین	۳.۱	۲.۸
ایلام	۲.۷	۲.۷
همدان	۲.۹	۲.۷
زنجان	۲.۷	۲.۶
گلستان	۲.۷	۲.۵
سمنان	۲.۱	۲.۴
سیستان و بلوچستان	۲.۱	۲.۱
لرستان	۲.۰	۱.۹
قم	۱.۹	۱.۹
کردستان	۱.۹	۱.۹
اردبیل	۲.۰	۱.۷
خراسان شمالی	۱.۲	۱.۳
چهارمحال و بختیاری	۱.۴	۱.۲
خراسان جنوبی	۱	۱

یکی از دلایل اصلی پایین بودن تولید ناخالص داخلی خراسان جنوبی، کمبود صنایع بزرگ و پیشرفته، محدودیت منابع آبی، ضعف در زیرساخت‌های حمل‌ونقل و عدم تنوع بخشی به اقتصاد استان است. بخش قابل توجهی از اقتصاد استان متکی به خدمات سنتی، کشاورزی با بهره‌وری پایین و معادن خام فروشی است که ارزش افزوده کمتری ایجاد می‌کند. به عنوان مثال، سهم بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی استان ۴۲.۰۷ درصد و سهم بخش کشاورزی ۱۸.۸۵ درصد بوده است، در حالی که سهم بخش معدن با وجود ظرفیت‌های عظیم، تنها ۷.۹۲ درصد بوده است. این ترکیب نادرست از سهم بخش‌های اقتصادی، موجب شده که اقتصاد استان نتواند رشد قابل توجهی را تجربه کند.

۲. رشد ارزش افزوده فعالیت های اقتصادی استان و کشور

رشد اقتصادی استان در برخی سال ها نوسانات شدیدی را تجربه کرده است. به عنوان مثال، نرخ رشد تولید ناخالص داخلی استان در سال ۱۳۹۶ به ۲۲.۹ درصد رسید که نشان دهنده یک جهش مقطعی بود، اما در سال ۱۳۹۷ به ۸.۲- درصد کاهش یافت و مجدداً در سال ۱۳۹۸ به ۱۰.۹ درصد رشد بازگشت (جدول ۳). این نوسانات شدید در رشد اقتصادی نشان می دهد که اقتصاد استان به شدت تحت تأثیر نوسانات بخش معدن و کشاورزی و تغییرات در سرمایه گذاری های دولتی و خصوصی است. برای کاهش این نوسانات و افزایش سهم استان از تولید ناخالص داخلی کشور، ضروری است که برنامه های راهبردی و حمایتی در راستای افزایش بهره وری، توسعه صنایع تبدیلی، تقویت بخش معدن، جذب سرمایه گذاری های داخلی و خارجی و بهبود زیرساخت های حمل و نقل اجرا شود. همچنین، بهره گیری از ظرفیت های انرژی خورشیدی و توسعه نیروگاه های خورشیدی به عنوان یک مزیت رقابتی استان، می تواند سهم قابل توجهی در بهبود تولید ناخالص داخلی خراسان جنوبی داشته باشد.

جدول ۳) رشد ارزش افزوده رشته فعالیت‌های اقتصادی کشور به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۰- درصد

نام استان	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
آذربایجان شرقی	-۱.۱	-۷.۲	۴.۸	۱.۳	۱۰.۵	۹.۵	۰.۴	۰.۰	۰.۹	۱.۶
آذربایجان غربی	-۷.۷	-۶.۰	۱.۳	۲.۷	۴.۱	۸.۵	-۳.۱	۱.۱	۴.۹	-۱.۷
اردبیل	۰.۷	-۳.۳	۱.۸	۷.۱	۰.۶	۸.۴	-۳.۳	۱۲.۲	۰.۳	-۱۱.۶
اصفهان	-۷.۶	۱.۷	۶.۷	-۲.۹	۸.۰	۹.۱	-۴.۸	۰.۴	-۳.۶	۴.۲
البرز	-۹.۴	-۵.۲	۱۳.۶	۱۱.۴	۲.۶	۱۷.۸	-۱۴.۳	۶.۴	-۴.۰	۷.۶
ایلام	-۵۰.۰	۲۵.۸	۱.۹	۱۳.۳	۵۳.۷	۱۷.۷	-۸.۷	-۳۲.۸	۱۸.۱	۶.۷
بوشهر	-۹.۸	۹.۳	۲۶.۸	-۳.۷	۳۹.۶	-۱۷.۳	۵.۱	-۱.۰	-۰.۳	-۲.۵
تهران	-۴.۷	-۱.۰	۳.۴	۱.۹	۸.۶	۹.۵	-۱۱.۶	۰.۵	-۳.۴	۶.۹
چهارمحال و ...	-۱.۵	۲.۴	-۱.۹	۳.۳	۱.۵	۱۱.۲	-۶.۳	۷.۶	-۴.۴	-۳.۸
خراسان جنوبی	۲.۷	۱۱.۸	۰.۸	۴.۹	۱.۲	۲۲.۹	-۸.۲	۱۰.۹	-۵.۷	۴.۶
خراسان رضوی	-۲.۲	-۳.۹	۶.۱	۱.۲	۱.۳	۹.۵	-۴.۰	۴.۳	-۱.۲	۲.۳
خراسان شمالی	-۷.۵	۴.۴	-۰.۹	۳.۱	۳.۹	۰.۶	-۳.۰	۸.۶	-۱۱.۹	۱۳.۹
خوزستان	-۱۷.۷	-۱۴.۰	۳.۰	-۱.۳	۳۰.۵	۸.۱	-۶.۴	-۱۹.۵	-۵.۱	۳.۴
زنجان	-۱.۰	۵.۵	۳.۷	۶.۰	۸.۱	۱۷.۷	-۱۲.۲	۵.۲	۴.۴	-۰.۸
سمنان	-۶.۴	-۱۴.۱	۵.۶	۱.۶	۲۵.۴	۰.۴	-۲.۱	۲۴.۵	-۶.۰	۱۶.۱
سیستان و ...	-۲.۹	-۶.۱	۲.۷	۹.۰	۵.۶	۷.۳	-۲.۸	-۷.۱	۱۱.۳	۳.۷
فارس	-۱.۸	-۷.۶	۵.۵	۲.۴	۱۲.۴	۳.۵	-۷.۷	-۵.۴	۰.۰	-۰.۶
قزوین	-۹.۴	-۳.۱	۱۰.۶	۴.۱	۷.۶	۳.۷	-۵.۹	۱۰.۰	-۵.۰	-۳.۸

نام استان	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
قم	-۷.۰	-۴.۷	۷.۳	-۱.۱	۷.۸	۷.۲	۰.۱	۰.۷	-۲.۸	۰.۹
کردستان	-۱.۱	-۵.۶	۱.۶	-۰.۲	۱۰.۵	۷.۹	-۳.۹	۶.۵	-۴.۵	۳.۷
کرمان	۱۶.۹	۶.۰	-۵.۸	۰.۲	۹.۳	۱۴.۵	-۵.۹	۸.۵	۴.۵	۳.۱
کرمانشاه	-۱۰.۳	-۸.۳	۴.۲	-۱.۳	۱.۸	۷.۲	۰.۰	۳.۴	-۳.۲	-۸.۳
کهگیلویه و ...	-۲۳.۶	-۱.۷	۲۴.۸	-۴.۱	۲۸.۲	۴.۶	-۲۳.۸	-۵۱.۳	۸.۵	۳۲.۵
گلستان	-۰.۸	-۰.۹	۳.۷	۲.۲	۱.۴	۴.۱	۰.۴	۱۰.۴	-۰.۹	-۴.۰
گیلان	-۳.۶	-۶.۸	۸.۱	۲.۷	۳.۲	۱۰.۴	-۶.۷	۳.۷	-۲.۴	-۷.۲
لرستان	-۱.۷	-۰.۲	-۳.۴	۱.۸	۱.۹	۸.۸	-۲.۰	-۷.۱	۵.۹	۱.۴
مازندران	۰.۳	-۴.۳	-۰.۷	۱.۴	۲.۵	۱۴.۳	-۶.۶	۲.۹	-۰.۵	۲.۴
مرکزی	-۵.۲	-۰.۶	۶.۰	۲.۲	-۱.۵	۱۱.۸	-۷.۱	۴.۹	-۶.۴	۵.۱
هرمزگان	-۱۱.۱	۵.۳	۰.۹	-۴.۲	۶.۳	۱۵.۰	-۳.۶	۶.۲	-۸.۵	۷.۹
همدان	-۲.۸	-۴.۶	۱.۴	-۳.۶	۴.۳	۹.۶	-۰.۳	-۳.۹	۳.۳	-۳.۷
یزد	۷.۴	۴.۳	۴.۷	-۶.۹	۷.۸	۵.۷	۶.۰	۲.۰	۷.۵	۵.۹
فرا منطقه ای	-۳۰.۴	۴۷.۹	-۳۹.۲	-۱۲.۸	۱۱.۳	۲۵.۱	-۱۵.۲	-۲۳.۶	۳.۵	-۹.۳
کل کشور	-۹.۴	-۲.۱	۳.۶	۰.۰	۱۴.۷	۷.۱	-۶.۶	-۴.۹	-۱.۷	۳.۰

با این حال، بررسی دقیق تر روند رشد بخش های مختلف نشان می دهد که این رشد، به طور یکسان در همه بخش ها توزیع نشده و برخی بخش ها حتی دچار رکود و افت شدید شده اند. در ادامه، رشد اقتصادی بخش های مختلف استان به طور دقیق بررسی می گردد.

الف. بخش کشاورزی: ستون متزلزل اقتصاد استان

بر اساس جدول ۴، بخش کشاورزی به عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی استان، در سال ۱۴۰۰ با رشد منفی ۱۲.۴۲ درصدی مواجه بوده است که یکی از شدیدترین افت‌های این بخش طی سال‌های اخیر محسوب می‌شود. این در حالی است که در سال ۱۳۹۸، بخش کشاورزی رشد مثبتی معادل ۱۷.۷۷ درصد را تجربه کرده بود که نشان‌دهنده نوسانات بسیار شدید و عدم پایداری در این بخش است. دلایل این نوسانات شامل کمبود منابع آبی، تغییرات اقلیمی، بهره‌وری پایین، ضعف در زیرساخت‌های آبیاری و نبود صنایع تبدیلی و بسته‌بندی است. با وجود پتانسیل‌های بالای استان در تولید زعفران، زرشک و عناب، نبود سرمایه‌گذاری در زنجیره ارزش و فرآوری این محصولات موجب شده که کشاورزان نتوانند از حداکثر ظرفیت‌های موجود بهره ببرند. همچنین، نوسانات قیمتی در بازارهای داخلی و خارجی و وابستگی بالای این بخش به شرایط اقلیمی، پایداری رشد کشاورزی را به شدت تحت تأثیر قرار داده است.

ب. بخش معدن: نوسانات شدید و فرصت‌های مغفول مانده

بخش معدن در استان خراسان جنوبی با توجه به ذخایر غنی زغال‌سنگ، طلا، بنتونیت و سنگ‌های ساختمانی، یکی از بخش‌های کلیدی اقتصادی محسوب می‌شود. در سال ۱۴۰۰، این بخش رشد ۵.۶۳ درصدی را ثبت کرده است، اما در سال ۱۳۹۹ رشد آن منفی ۱۰.۶۵ درصد بوده که نشان‌دهنده نوسانات شدید در این بخش است. این نوسانات به دلایلی نظیر کمبود زیرساخت‌های فرآوری، وابستگی به صادرات خام، تحریم‌های اقتصادی و عدم سرمایه‌گذاری کافی در معادن بازمی‌گردد. علی‌رغم وجود پتانسیل‌های عظیم معدنی در طبس و سایر مناطق استان، بخش عمده‌ای از معادن استان همچنان به صورت خام‌فروشی فعالیت می‌کنند. نبود واحدهای فرآوری و صنایع پایین‌دستی باعث شده که ارزش افزوده قابل توجهی از دست برود. همچنین، مشکلات مربوط به منابع آبی و قوانین زیست‌محیطی، بهره‌برداری از معادن را با چالش‌های بیشتری مواجه کرده است.

ج. بخش صنعت: رشد پرشتاب اما نامتوازن

بخش صنعت در استان خراسان جنوبی در سال ۱۴۰۰ با رشد ۲۷.۵۲ درصدی، یکی از بهترین عملکردهای خود را در دهه اخیر به نمایش گذاشت. این رشد قابل توجه، عمدتاً ناشی از افزایش تولید در صنایع، کارخانه‌های کاشی و سرامیک، سیمان و واحدهای فرآوری زغال‌سنگ بوده است. با این حال، باید توجه داشت که رشد این بخش به طور یکنواخت در همه صنایع توزیع نشده و بسیاری از واحدهای صنعتی کوچک و متوسط استان همچنان با مشکلاتی نظیر کمبود سرمایه در گردش، ضعف در تأمین مواد اولیه و مشکلات حمل‌ونقل مواجه‌اند. یکی از عوامل مهم در رشد بخش صنعت، افزایش سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی در برخی صنایع استراتژیک بوده است، اما ضعف در زیرساخت‌های انرژی، کمبود منابع آبی و نبود شهرک‌های صنعتی تخصصی همچنان به عنوان موانع توسعه این بخش محسوب می‌شوند. علاوه بر این، نبود ارتباط مؤثر بین بخش‌های دانشگاهی و صنعتی و ضعف در استفاده از فناوری‌های نوین باعث شده که بهره‌وری بخش صنعت به طور مطلوبی افزایش نیابد.

د. بخش خدمات: ثبات نسبی با سهم بالا از تولید

بخش خدمات با سهم ۴۲.۰۷ درصدی از تولید ناخالص داخلی استان، بزرگ‌ترین بخش اقتصادی خراسان جنوبی محسوب می‌شود. رشد این بخش در سال ۱۴۰۰ برابر با ۷.۹۴ درصد بوده که نشان‌دهنده ثبات نسبی و اهمیت بالای این بخش در اقتصاد استان است. با این حال، بررسی دقیق‌تر نشان می‌دهد که بخش خدمات در خراسان جنوبی بیشتر متمرکز بر خدمات سنتی مانند خرده‌فروشی، حمل‌ونقل، و خدمات عمومی است و سهم خدمات پیشرفته و فناوری محور بسیار محدود است. گردشگری و اکوتوریسم به عنوان یکی از زیرشاخه‌های مهم بخش خدمات، علی‌رغم وجود جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی و طبیعی مانند باغ اکبریه، کویر سه‌قلعه و چشمه‌های آب گرم فردوس، همچنان سهم ناچیزی از تولید را به خود اختصاص داده است. دلایل این امر شامل کمبود زیرساخت‌های اقامتی، تبلیغات ضعیف و عدم برندسازی مؤثر است.

ه. تحلیل کلی و چالش‌های اساسی

رشد اقتصادی نامتوازن بخش‌های مختلف استان خراسان جنوبی نشان می‌دهد که تمرکز بیش از حد بر برخی بخش‌های خاص و غفلت از سایر بخش‌ها موجب نوسانات شدید اقتصادی شده است. وابستگی زیاد به بخش خدمات سنتی و کشاورزی پرریسک، در کنار خام‌فروشی در بخش معدن و ضعف در صنایع تبدیلی، از جمله چالش‌های اساسی اقتصاد استان محسوب می‌شوند. برای پایدارسازی رشد اقتصادی استان، ضروری است که برنامه‌های راهبردی با محوریت افزایش بهره‌وری، تنوع‌بخشی به اقتصاد، توسعه زیرساخت‌های صنعتی و حمایت از انرژی‌های تجدیدپذیر تدوین و اجرا شوند. همچنین، جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی، بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل، تقویت صنایع فرآوری معدنی و توسعه گردشگری می‌تواند به کاهش نوسانات اقتصادی و بهبود شاخص‌های رشد اقتصادی استان کمک شایانی کند.

جدول ۴) رشد هر بخش در استان های خراسان جنوبی

شرح	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۲.۳۴	۱.۲۰	۵.۵۸	-۳.۹۷	۱۷.۷۷	۳.۰۳	-۱۲.۴۲
استخراج معدن	۱۹.۲۰	-۱۹.۱۲	-۵.۵۱	-۰.۴۶	۴۸.۹۷	-۱۰.۶۵	۵۶۳
صنعت	-۴.۸۷	-۱.۹۰	۲۲.۰۴	-۱.۴۳	-۱۲.۳۶	۴.۵۴	۲۷.۵۲
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۱۴.۰۴	-۶.۲۶	۱۴.۰۸	-۱۶.۹۵	-۷.۴۲	۹.۹۴	۱.۳۴
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه	-۱.۷۲	۱۲.۳۳	-۲۵.۷۶	۸.۶۰	۷۸.۲۷	۶.۴۰	-۴۷.۱۹
ساختمان	۱۸.۲۲	۴۰.۷۲	۱۷۳.۰۰	-۳۸.۴۳	۵۲.۰۸	-۴۸.۴۵	-۲.۲۶
جمع صنعت و معدن	۳.۶۲	-۰.۵۵	۴۳.۸۷	-۱۴.۷۳	۱۴.۸۶	-۱۶.۵۳	۱۴.۵۷
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت	-۶.۶۹	-۱.۰۹	۸.۴۲	-۹.۳۱	۳.۸۰	-۴.۸۵	۳.۲۵
حمل و نقل و انبارداری و پست	-۳.۲۴	۱۳.۲۰	۱۱.۴۹	۱۳.۳۴	۷.۶۷	۳.۶۸	۲۱.۱۶
فعالیت خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	۳.۴۸	-۰.۹۵	۳.۷۹	۱۲.۹۱	-۲۵.۰۰	-۵۰.۵۴	۳۶.۲۶
اطلاعات و ارتباطات	۱۶.۷۱	۳۷.۵۴	۱۲.۸۹	-۱۷.۵۴	-۲۵.۴۵	-۱۷.۷۰	-۶.۲۴
فعالیت های مالی و بیمه	۲۹.۱۰	۹.۰۱	۹.۹۱	۶.۵۹	۶.۶۱	۲.۱۵	-۶.۴۹
املاک و مستغلات	۲.۳۴	۲.۹۶	۴.۴۲	۵.۱۷	۳.۲۹	۶.۳۳	۳.۵۹
فعالیت های حرفه ای، علمی و فنی	۲.۱۰	۵.۸۳	-۶.۴۶	۱۴.۶۵	-۱.۹۹	۲۲.۸۸	۶.۲۸
فعالیت های اداری و خدمات پشتیبانی	-۴.۶۱	-۱۵.۰۸	۱۱.۶۱	-۷.۷۲	-۲۴.۳۵	-۱۶.۵۱	-۱۸.۵۶
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تامین اجتماعی	-۳.۹۱	-۴.۰۲	۳.۱۲	۲.۵۳	۳.۱۲	-۳.۹۲	۳.۱۷
آموزش	۷.۹۶	-۵.۷۸	-۳.۲۸	۸.۱۷	-۲.۷۶	۳.۴۱	-۵.۰۲
فعالیت های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۷.۸۸	-۴.۵۹	۱۷.۱۱	۹.۱۳	-۰.۳۶	۳.۰۴	۲۲.۶۶
فعالیت های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	-۱۸.۷۴	۶.۵۵	۲۳.۶۳	۸.۲۱	-۲.۵۶	-۱۶.۹۲	-۵.۱۸
جمع گروه خدمات	۰.۸۷	۱.۷۸	۶.۹۲	۵.۶۳	۲.۳۴	۰.۶۶	۷.۹۴

۳. سهم بخش‌های مختلف از تولید ناخالص داخلی استان خراسان جنوبی

توزیع سهم بخش‌های مختلف از تولید ناخالص داخلی استان خراسان جنوبی در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که بخش خدمات با ۴۲.۰۷ درصد، بخش صنعت با ۲۳.۱۱ درصد، و بخش کشاورزی با ۱۸.۸۵ درصد بیشترین سهم‌ها را به خود اختصاص داده‌اند، در حالی که بخش معدن با وجود پتانسیل‌های فراوان، تنها ۷.۹۲ درصد از تولید ناخالص داخلی استان را تشکیل می‌دهد. این توزیع نابرابر نشان می‌دهد که اقتصاد استان به شدت وابسته به بخش خدمات و تا حدی صنعت است، در حالی که ظرفیت‌های معدنی و کشاورزی استان به طور کامل به کار گرفته نشده‌اند. در ادامه، سهم هر یک از این بخش‌ها به تفصیل بررسی می‌شود.

الف. بخش خدمات: بیشترین سهم اما با تمرکز بر خدمات سنتی

بخش خدمات با سهم ۴۲.۰۷ درصدی از تولید ناخالص داخلی، بزرگ‌ترین بخش اقتصادی استان است. این سهم بالا نشان می‌دهد که اقتصاد استان به شدت وابسته به خدمات است، اما باید توجه داشت که بخش قابل‌توجهی از این خدمات، به خرده‌فروشی، حمل‌ونقل، خدمات عمومی و آموزشی اختصاص دارد و سهم خدمات پیشرفته و فناوری‌محور بسیار ناچیز است. به عنوان مثال، خدمات مربوط به حمل‌ونقل و انبارداری با ۱۲.۴۷ درصد، یکی از بزرگ‌ترین زیرشاخه‌های بخش خدمات است که به دلیل نقش پررنگ ترانزیت مرزی و تجارت با افغانستان، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

از سوی دیگر، سهم خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات تنها ۰.۲۴ درصد از تولید ناخالص داخلی را تشکیل می‌دهد که نشان‌دهنده ضعف زیرساخت‌های دیجیتال و فناوری در استان است. این عدم توازن در ساختار بخش خدمات، نشان می‌دهد که برای افزایش بهره‌وری و سهم این بخش، نیاز به سرمایه‌گذاری در خدمات نوین و فناوریانه، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی و آموزش نیروی انسانی ماهر است. همچنین، بخش گردشگری که می‌تواند به عنوان یک زیرشاخه مهم خدمات عمل کند، به دلیل

کمبود زیرساخت‌های اقامتی، تبلیغات ضعیف و عدم برندسازی مناسب، سهم قابل توجهی از GDP را به خود اختصاص نداده است.

ب. بخش صنعت: رشد پرشتاب اما ناپایدار

بخش صنعت با سهم ۲۳.۱۱ درصدی از تولید ناخالص داخلی، دومین بخش بزرگ اقتصادی استان است که در سال ۱۴۰۰ با رشد ۲۷.۵۲ درصدی مواجه بوده است. این رشد سریع نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری‌های انجام‌شده در صنایع معدنی و کارخانه‌های فرآوری تا حدودی موثر بوده، اما همچنان مشکلاتی نظیر کمبود منابع آبی، ضعف در زیرساخت‌های انرژی، و نبود شهرک‌های صنعتی تخصصی، پایداری این رشد را تهدید می‌کند. سهم بخش صنعت استان بیشتر متمرکز بر صنایع معدنی، کاشی و سرامیک، سیمان و فرآوری زغال‌سنگ است، در حالی که سهم صنایع پیشرفته و با فناوری بالا بسیار ناچیز است. خام‌فروشی مواد معدنی و نبود صنایع پایین‌دستی نیز باعث شده که ارزش افزوده این بخش به طور قابل توجهی کاهش یابد. برای افزایش سهم بخش صنعت، لازم است که زنجیره‌های ارزش در صنایع معدنی و فرآوری، توسعه واحدهای تحقیق و توسعه و ارتقای فناوری‌های تولید مورد توجه قرار گیرد.

ج. بخش کشاورزی: پتانسیل بالا اما بهره‌وری پایین

بخش کشاورزی با سهم ۱۸.۸۵ درصدی از تولید ناخالص داخلی استان، یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی خراسان جنوبی است، اما در سال ۱۴۰۰ با رشد منفی ۱۲.۴۲ درصدی مواجه شده است که نشان‌دهنده چالش‌های جدی در این بخش است. این چالش‌ها شامل کمبود منابع آبی، تغییرات اقلیمی، نبود صنایع تبدیلی و بسته‌بندی، و ضعف در زنجیره تأمین و بازاریابی است. استان خراسان جنوبی یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان زعفران، زرشک و عناب در کشور است، اما عدم برندسازی مناسب، خام‌فروشی محصولات و نبود فرآوری صنعتی موجب شده که سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی، با وجود ظرفیت‌های فراوان، محدود باقی بماند. برای ارتقای سهم بخش کشاورزی، ضروری است که روش‌های آبیاری نوین، صنایع

تبدیلی، توسعه گلخانه‌ها و جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی در اولویت قرار گیرد.

د. بخش معدن: سهم پایین با وجود ظرفیت‌های عظیم

بخش معدن با سهم ۷.۹۲ درصدی از تولید ناخالص داخلی استان، علی‌رغم وجود ذخایر عظیم زغال‌سنگ، طلا، بنتونیت، کائولن و سنگ‌های ساختمانی، عملکردی کمتر از ظرفیت واقعی خود دارد. این سهم پایین نشان می‌دهد که مشکلاتی نظیر خام‌فروشی، کمبود صنایع فرآوری، ضعف در زیرساخت‌های حمل‌ونقل و وابستگی به صادرات مواد خام، مانع از بهره‌برداری کامل از پتانسیل‌های معدنی استان شده است. برای افزایش سهم بخش معدن، لازم است که سرمایه‌گذاری در صنایع فرآوری و تکمیلی، بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل ریلی و جاده‌ای، و توسعه معادن با فناوری‌های پیشرفته در دستور کار قرار گیرد. همچنین، توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر مانند نیروگاه‌های خورشیدی در مناطق معدنی می‌تواند به کاهش هزینه‌های انرژی این بخش کمک کند.

ه. مقایسه سهم بخش‌های اقتصادی استان با میانگین کشوری

در سال ۱۴۰۰، سهم بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی استان خراسان جنوبی ۴۲.۰۷ درصد بوده است، در حالی که میانگین کشوری سهم بخش خدمات معمولاً در حدود ۵۰ درصد یا بیشتر است. این تفاوت نشان‌دهنده آن است که استان خراسان جنوبی به اندازه کافی از پتانسیل‌های بخش خدمات، به‌ویژه در حوزه‌های پیشرفته و فناوری‌محور بهره‌برداری نکرده است. یکی از دلایل اصلی این اختلاف، تمرکز بخش خدمات استان بر فعالیت‌های سنتی مانند خرده‌فروشی، حمل‌ونقل و خدمات عمومی است و خدمات نوین مانند فناوری اطلاعات، خدمات مالی و بیمه‌ای و گردشگری سهم ناچیزی دارند. به عنوان مثال، سهم خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات در استان تنها ۰.۲۴ درصد از تولید ناخالص داخلی است که بسیار کمتر از میانگین کشوری در این حوزه می‌باشد. همچنین سهم فعالیت‌های مالی و بیمه‌ای نیز ۲.۴۹ درصد است که در مقایسه با استان‌های بزرگ و پیشرفته مانند تهران و اصفهان که

قطب‌های مالی و بیمه‌ای کشور محسوب می‌شوند، رقم ناچیزی است. برای نزدیک شدن به میانگین کشوری، استان باید بر توسعه خدمات نوین، ارتقای زیرساخت‌های فناوری، گسترش مراکز مالی و تجاری و توسعه گردشگری متمرکز شود. توسعه بوم‌گردی، گردشگری سلامت و اکوتوریسم در مناطقی مانند چشمه‌های آب گرم فردوس و کویر سه‌قلعه می‌تواند سهم بخش خدمات را بهبود بخشد.

سهم بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی استان خراسان جنوبی در سال ۱۴۰۰ برابر با ۲۳.۱۱ درصد بوده که بالاتر از میانگین کشوری (حدود ۲۰ درصد) است. این آمار نشان‌دهنده جایگاه مهم بخش صنعت در اقتصاد استان است، اما باید توجه داشت که این سهم بیشتر ناشی از فعالیت صنایع معدنی و فرآوری‌های اولیه است و نه صنایع پیشرفته و با فناوری بالا. اکثر واحدهای صنعتی استان در حوزه فرآوری زغال‌سنگ، تولید سیمان، کاشی و سرامیک و بسته‌بندی محصولات کشاورزی فعال هستند. در حالی که سهم صنایع با فناوری بالا، صنایع دانش‌بنیان و واحدهای تحقیق و توسعه بسیار ناچیز است. به عنوان مثال، شهرک‌های صنعتی استان عموماً به صنایعی با فناوری پایین و متوسط اختصاص دارند و کمبود زیرساخت‌های تخصصی برای صنایع الکترونیک، بیوتکنولوژی و فناوری اطلاعات احساس می‌شود. برای حفظ و افزایش سهم بخش صنعت و بهبود کیفیت تولیدات صنعتی، استان باید به سمت ایجاد شهرک‌های صنعتی تخصصی، جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی در صنایع پیشرفته، و تقویت همکاری‌های دانشگاهی و صنعتی حرکت کند.

علاوه بر این، در سال ۱۴۰۰، سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی استان ۱۸.۸۵ درصد بوده است که بالاتر از میانگین کشوری (حدود ۱۰ تا ۱۲ درصد) است. این سهم بالا نشان می‌دهد که کشاورزی نقش مهمی در اقتصاد استان ایفا می‌کند، اما رشد منفی ۱۲.۴۲ درصدی در سال ۱۴۰۰ حاکی از چالش‌های جدی در این بخش است. استان خراسان جنوبی یکی از قطب‌های اصلی تولید زعفران، زرشک، عناب و سایر محصولات کشاورزی خاص اقلیم خشک است، اما کمبود منابع آبی، بهره‌وری پایین، نبود صنایع تبدیلی و خام‌فروشی محصولات کشاورزی موجب شده که سهم این بخش پایدار نباشد و رشد منفی را تجربه کند. در حالی که در استان‌های پیشرو

در کشاورزی، تمرکز بیشتری بر افزایش بهره‌وری، توسعه کشت گلخانه‌ای و استفاده از فناوری‌های نوین کشاورزی وجود دارد. برای افزایش سهم بخش کشاورزی و دستیابی به بهره‌وری بالاتر، استان باید بر توسعه صنایع تبدیلی و بسته‌بندی، بهبود سیستم‌های آبیاری نوین، حمایت از کشت محصولات کم‌آبر و ایجاد برندهای صادراتی تمرکز کند.

سهم بخش معدن از تولید ناخالص داخلی استان در سال ۱۴۰۰ تنها ۷.۹۲ درصد بوده است، در حالی که استان دارای ذخایر غنی زغال‌سنگ، طلا، بنتونیت و سنگ‌های ساختمانی است. سهم استان از کل بخش معدن کشور نیز تنها ۰.۱۷ درصد است که نشان می‌دهد ظرفیت‌های معدنی استان به‌خوبی بهره‌برداری نشده‌اند. علت اصلی این وضعیت، خام‌فروشی مواد معدنی، کمبود واحدهای فرآوری و صنایع پایین‌دستی، مشکلات حمل‌ونقل و وابستگی به صادرات مواد خام است. در مقابل، استان‌هایی مانند کرمان، یزد و اصفهان با داشتن صنایع فرآوری و زنجیره ارزش معدنی کامل‌تر، سهم بیشتری از بخش معدن کشور دارند. برای افزایش سهم استان در بخش معدن، باید بر ایجاد واحدهای فرآوری مواد معدنی، تقویت زیرساخت‌های ریلی و جاده‌ای، و توسعه فناوری‌های جدید استخراج و فرآوری تمرکز کرد. همچنین سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر مانند نیروگاه‌های خورشیدی در مناطق معدنی می‌تواند هزینه‌های انرژی این بخش را کاهش دهد و به بهره‌وری بیشتر کمک کند.

جدول ۵) سهم هر بخش تولید استان از کل تولید ناخالص داخلی

شرح	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری	۱۹.۶	۲۵.۱	۲۳.۰	۲۱.۷	۲۱.۸	۲۱.۹	۱۹.۲	۱۹.۵	۲۰.۸	۲۲.۷	۱۸.۹
استخراج معدن	۲.۶	۱.۷	۷.۰	۸.۰	۹.۳	۷.۵	۵.۹	۶.۲	۸.۴	۷.۹	۷.۹
صنعت	۲۶.۹	۲۲.۳	۱۹.۸	۲۲.۷	۲۱.۱	۲۰.۶	۲۰.۹	۲۱.۷	۱۷.۳	۱۹.۲	۲۳.۱
تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا	۰.۸	۱.۰	۱.۰	۰.۹	۱.۰	۰.۹	۰.۹	۰.۸	۰.۶	۰.۷	۰.۷
آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	۰.۵	۰.۴	۰.۴	۰.۵	۰.۵	۰.۵	۰.۳	۰.۴	۰.۶	۰.۶	۰.۳
ساختمان	۶.۲	۷.۲	۸.۸	۴.۲	۴.۹	۶.۸	۱۵.۵	۱۰.۱	۱۳.۹	۷.۶	۷.۰
جمع صنعت و معدن	۳۶.۹	۳۲.۶	۲۷.۰	۳۶.۲	۳۶.۸	۳۶.۳	۴۳.۵	۳۹.۰	۴۰.۷	۳۶.۱	۳۹.۱
عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری	۷.۲	۶.۴	۵.۲	۵.۴	۴.۹	۴.۹	۴.۴	۴.۲	۳.۹	۴.۰	۳.۹
حمل و نقل و انبارداری و پست	۷.۱	۷.۲	۸.۳	۸.۶	۸.۱	۹.۱	۸.۵	۱۰.۱	۹.۹	۱۰.۹	۱۲.۵
فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا	۰.۳	۰.۴	۰.۵	۰.۵	۰.۵	۰.۵	۰.۴	۰.۵	۰.۴	۰.۲	۰.۲
اطلاعات و ارتباطات	۰.۴	۰.۴	۰.۳	۰.۴	۰.۴	۰.۶	۰.۵	۰.۵	۰.۳	۰.۳	۰.۲
فعالیت‌های مالی و بیمه	۲.۱	۲.۰	۱.۸	۱.۹	۲.۴	۲.۶	۲.۴	۲.۷	۲.۶	۲.۸	۲.۵
املاک و مستغلات	۴.۶	۵.۱	۴.۹	۵.۴	۵.۴	۵.۵	۴.۸	۵.۳	۵.۰	۵.۷	۵.۵
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۰.۷	۰.۶	۰.۵	۰.۵	۰.۵	۰.۶	۰.۴	۰.۵	۰.۵	۰.۶	۰.۶
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۰.۴	۰.۴	۰.۳	۰.۴	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۲	۰.۲	۰.۱
اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی	۸.۹	۸.۵	۷.۴	۷.۹	۷.۴	۷.۱	۶.۱	۶.۶	۶.۲	۶.۳	۶.۱
آموزش	۷.۴	۶.۷	۶.۳	۶.۳	۶.۷	۶.۲	۵.۰	۵.۷	۵.۰	۵.۵	۵.۰
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۳.۲	۳.۲	۳.۳	۳.۵	۳.۷	۳.۵	۳.۴	۴.۰	۳.۶	۳.۹	۴.۵
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۱.۴	۱.۴	۱.۱	۱.۲	۱.۰	۱.۰	۱.۰	۱.۲	۱.۰	۰.۹	۰.۸
جمع گروه خدمات	۴۳.۵	۴۲.۳	۴۰.۰	۴۲.۰	۴۱.۵	۴۱.۹	۳۷.۳	۴۱.۵	۳۸.۵	۴۱.۲	۴۲.۱

علاوه بر این، با توجه به سهم ۱ درصدی جمعیت استان از کشور و سهم قریب به ۰.۵ درصدی تولید ناخالص داخلی استان از کشور می توان این استدلال کرد توان تولیدی استان پایین بوده و کمتر ۱ است و این بدان معنی است استان کمتر از نسبت جمعیت خود، ارزش افزوده تولید کرده است. این شاخص بیانگر اقتصاد با تأب آوری پایین دارد. همچنین، تنوع پذیری فعالیت های اقتصادی در استان پایین است چون حوزه اقتصاد شهری وابسته به فعالیت های خدماتی و حوزه اقتصاد روستایی وابسته به فعالیت های کشاورزی و دامداری است. سرمایه گذاری در بخش های معدنی و صنعتی استان می تواند موجب تنوع پذیری صنایع استان گردد.

جدول ۶) توان تولیدی استان خراسان جنوبی در مقایسه با میانگین کشور طی سال های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

استان ها	توان تولید سال ۹۰	رتبه	توان تولید سال ۹۰	رتبه
تهران	۱.۴۹	۴	۱.۴۸	۳
خراسان جنوبی	۰.۵۶	۲۲	۰.۴۹	۲۶
میانگین استان ها	۰.۹۴	-	۰.۹۳	-

منبع: مرکز آمار ایران

همچنین، میزان محصول ناخالص داخلی استان برای سال های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۵ بر اساس روند تولید در سال های گذشته را اگر برآورد نمایم؛ نتایج نشان خواهد داد که میزان تولید استان از ۹۰ هزار میلیارد ریال در سال ۱۳۹۶ به ۲۶۷ هزار میلیارد در سال ۱۴۰۵ افزایش خواهد یافت که بیانگر رشد ۱۹۷ درصدی محصول ناخالص داخلی استان طی این سال های می باشد.

ب) تکنولوژی و فناوری استان

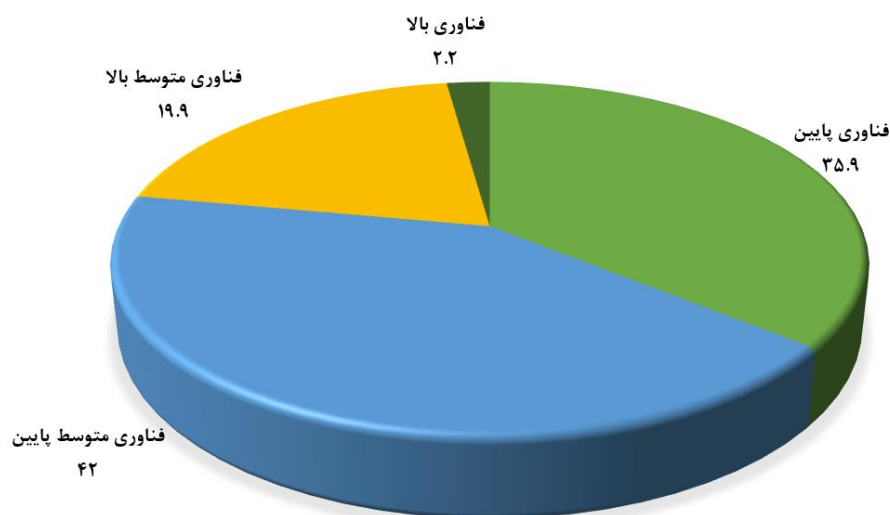
ترکیب فناوری در ساختار صنایع استان خراسان جنوبی در سال ۱۳۹۸ به وضوح گویای غلبه فناوری های با سطح پایین و متوسط پایین بر سایر رده هاست. بیشترین سهم به فناوری متوسط پایین اختصاص دارد که ۴۲ درصد از کل فعالیت های صنعتی استان را در بر می گیرد. این سطح از فناوری عموماً با صناعی نظیر تولید مصالح ساختمانی، فرآوری مواد غذایی ساده یا محصولات فلزی اولیه شناخته می شود؛ صناعی که نیاز به زیرساخت فناورانه پیچیده ندارند و ارزش افزوده محدودی نسبت به فناوری های پیشرفته تر ایجاد می کنند. پس از آن، فناوری پایین با سهم ۳۵.۹ درصدی در جایگاه دوم قرار دارد، که نشان دهنده سهم قابل توجه صناعی است که از منظر نوآوری، بهره وری و پیچیدگی فناورانه در سطح ابتدایی قرار دارند. حضور چنین سهمی از فناوری پایین در ساختار صنعتی استان، حاکی از تسلط فعالیت هایی است که عمدتاً نیروی کاربر، وابسته به منابع طبیعی یا تولیدات سنتی هستند و توان رقابت در سطح ملی و بین المللی محدودی دارند.

در مقابل، فناوری متوسط بالا تنها ۱۹.۲ درصد از ترکیب فناوری در صنایع استان را تشکیل می دهد. این رده که می تواند شامل صناعی مانند ساخت ماشین آلات، تجهیزات الکترونیکی، یا فرآورده های شیمیایی پیشرفته باشد، بیانگر ظرفیت هایی است که استان می تواند در مسیر ارتقاء صنعتی بر آن تکیه کند. اگرچه سهم آن کمتر از فناوری متوسط پایین است، اما همچنان به عنوان بخشی از بدنه ی نیمه پیشرفته صنایع قابل توجه است و فرصت هایی برای رشد، انتقال تکنولوژی و افزایش بهره وری فراهم می آورد. در این میان، فناوری بالا تنها ۲.۲ درصد از ساختار صنعتی را شامل می شود؛ سهمی بسیار ناچیز که بازتابی از حضور کم رنگ صنایع دانش بنیان، فناورمحور یا نوآور در استان است. صناعی

که در این رده قرار می‌گیرند، مانند داروسازی پیشرفته، هوافضا، یا فناوری اطلاعات و ارتباطات پیشرفته، در خراسان جنوبی تقریباً حضوری محدود دارند و همین موضوع یکی از ضعف‌های بنیادی ساختار صنعتی استان را برجسته می‌کند.

تسلط فناوری‌های پایین و متوسط پایین، به‌ویژه در محیطی مانند خراسان جنوبی که با چالش‌هایی همچون پراکندگی جمعیت، محدودیت منابع و فاصله از بازارهای بزرگ روبه‌رو است، می‌تواند مسیر توسعه صنعتی پایدار را دشوارتر کند. از سوی دیگر، پایین بودن سهم فناوری بالا، بیانگر فقدان زیرساخت‌های تحقیق و توسعه، نبود پیوندهای مؤثر بین صنعت و دانشگاه، و کم‌توجهی به صنایع مبتنی بر نوآوری و ارزش افزوده بالاست. این ساختار، چالش‌هایی نظیر بهره‌وری پایین، درآمد کمتر نیروی کار، وابستگی به مواد خام، و آسیب‌پذیری در برابر نوسانات بازار را تشدید می‌کند. در شرایطی که اقتصادهای منطقه‌ای و ملی به سمت دیجیتالی شدن، هوشمندسازی تولید، و گسترش صنایع پیشرفته حرکت می‌کنند، وابستگی عمده به فناوری‌های ساده و سنتی، خراسان جنوبی را در موقعیتی نه‌چندان مطلوب قرار می‌دهد. برای تغییر این وضعیت، لازم است سیاست‌های حمایتی، سرمایه‌گذاری هدفمند و جهت‌گیری توسعه صنعتی استان به سمت تقویت فناوری‌های متوسط بالا و به‌ویژه فناوری‌های بالا سوق داده شود. این تحول نه‌تنها باعث افزایش رقابت‌پذیری اقتصادی استان می‌شود، بلکه می‌تواند بستری برای اشتغال پایدارتر، کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و رشد درآمد سرانه فراهم کند.

نمودار (۱) سهم فناوری صنایع استان خراسان جنوبی - ۱۳۹۸

منبع: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

ج) نیروی کار

سهم اشتغال استان خراسان جنوبی در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ نشان‌دهنده ساختار اقتصادی خاص این منطقه و نحوه توزیع نیروی کار در سه بخش اصلی کشاورزی، صنعت و خدمات است. بر اساس داده‌های جدول، در سال ۱۴۰۲، سهم اشتغال در بخش کشاورزی معادل ۱۸.۰ درصد بوده که در سال ۱۴۰۳ با اندکی

افزایش به ۱۸.۲ درصد رسیده است. این ثبات و حتی رشد جزئی در سهم کشاورزی، در شرایطی که در اکثر استان‌ها و در کل کشور سهم کشاورزی در اشتغال رو به کاهش است، اهمیت زیادی دارد. برای مقایسه، در سطح کشور، سهم کشاورزی در سال ۱۴۰۳ به ۱۳.۹ درصد کاهش یافته است، که نسبت به سال قبل از آن (۱۴.۴ درصد) نیز افت محسوسی را نشان می‌دهد. بنابراین، می‌توان گفت که کشاورزی در خراسان جنوبی همچنان جایگاه ویژه‌ای در ساختار اشتغال دارد و با وجود خشکسالی‌های گسترده در سال‌های اخیر و کمبود منابع آب، هنوز تعداد قابل توجهی از مردم این استان معیشت خود را از فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و منابع طبیعی تأمین می‌کنند. همچنین، در مقایسه با بسیاری از استان‌های صنعتی نظیر البرز (۲.۶ درصد) یا تهران (۱.۵ درصد)، سهم اشتغال بخش کشاورزی در خراسان جنوبی بسیار بالاتر است و این تفاوت آشکار نشان‌دهنده ماهیت روستایی‌تر و سنتی‌تر بازار کار استان است.

در بخش صنعت، سهم اشتغال در خراسان جنوبی از ۳۵.۰ درصد در سال ۱۴۰۲ به ۳۳.۹ درصد در سال ۱۴۰۳ کاهش یافته است. این کاهش یک واحد درصدی، در حالی رخ داده که سهم اشتغال صنعتی در کل کشور نیز با افتی جزئی از ۳۳.۷ درصد به ۳۳.۳ درصد رسیده است. با وجود این کاهش، سهم بخش صنعت در خراسان جنوبی همچنان اندکی بالاتر از میانگین کشوری است که نشان‌دهنده وزن قابل توجه این بخش در اشتغال استان است. اگرچه استان‌هایی مانند یزد (۴۷.۹ درصد در ۱۴۰۳) و مرکزی (۴۵.۷ درصد) همچنان در زمره مناطق صنعتی کشور قرار دارند، اما خراسان جنوبی نیز در سال‌های اخیر به واسطه توسعه نواحی صنعتی، استخراج معادن و رشد برخی صنایع کوچک، سهم قابل توجهی از اشتغال را به این بخش اختصاص داده است. حضور منابع معدنی فراوان از جمله زغال‌سنگ، طلا، بنتونیت، کرومیت و غیره، به همراه احداث کارخانجات فرآوری مواد معدنی و مصالح ساختمانی، نقش مهمی در افزایش ظرفیت‌های صنعتی و جذب نیروی کار داشته‌اند. کاهش اخیر در سهم اشتغال صنعتی می‌تواند تحت تأثیر نوسانات تولید، مشکلات زیرساختی، یا کاهش تقاضای نیروی کار در برخی صنایع کوچک و متوسط باشد.

بخش خدمات در خراسان جنوبی، همانند اکثر استان‌های کشور، دارای سهم عمده‌ای در ساختار اشتغال است. در سال ۱۴۰۲، سهم اشتغال در بخش خدمات برابر ۴۷.۰ درصد بوده و در سال ۱۴۰۳ به ۴۷.۹ درصد رسیده است. این افزایش تقریباً یک درصدی در سهم اشتغال خدمات، هم‌راستا با روند عمومی کشور است؛ زیرا در سطح ملی نیز سهم این بخش از ۵۱.۹ درصد به ۵۲.۷ درصد در سال ۱۴۰۳ افزایش یافته است. هرچند سهم بخش خدمات در خراسان جنوبی کمتر از متوسط کشوری است، اما همچنان بخش غالب اشتغال را به خود اختصاص داده است. در ساختار اقتصادی امروز، گسترش خدمات به‌ویژه در حوزه‌های آموزش، بهداشت، حمل‌ونقل، اداری، خدمات عمومی، خرده‌فروشی و سایر خدمات پشتیبان، نقش مهمی در جذب نیروی کار دارد. با توجه به موقعیت جغرافیایی خراسان جنوبی و مرز مشترک با افغانستان، توسعه حمل‌ونقل، خدمات گمرکی و لجستیک نیز در سال‌های اخیر رشد یافته و می‌تواند بر سهم خدمات تأثیر گذاشته باشد. همچنین

افزایش تعداد مراکز دانشگاهی، درمانی، و کسب و کارهای خدماتی شهری، یکی از دلایل عمده رشد اشتغال در این بخش است.

در جمع‌بندی کلی، داده‌های جدول نشان می‌دهد که خراسان جنوبی همچنان دارای یک ساختار نسبتاً متوازن در توزیع اشتغال میان سه بخش اصلی اقتصاد است. بخش خدمات با ۴۷.۹ درصد در سال ۱۴۰۳، بیشترین سهم را در اشتغال دارد، اما این سهم کمتر از متوسط کشوری (۵۲.۷ درصد) است که نشان می‌دهد این استان هنوز به مرحله بلوغ کامل در خدمات نرسیده یا ظرفیت توسعه این بخش همچنان وجود دارد. از سوی دیگر، سهم بخش صنعت در استان با ۳۳.۹ درصد در جایگاه دوم قرار دارد که عددی نزدیک به میانگین کشور است، اما کاهش آن نسبت به سال قبل می‌تواند زنگ هشدار برای کاهش فعالیت‌های صنعتی یا کند شدن رشد صنایع کوچک باشد. بخش کشاورزی نیز با ۱۸.۲ درصد سهم اشتغال در سال ۱۴۰۳، فراتر از متوسط کشوری عمل کرده و بیانگر اهمیت مداوم کشاورزی در ساختار معیشتی مردم استان است. این توزیع نسبتاً متعادل، در عین حال که مزایایی از نظر تنوع اقتصادی دارد، چالش‌هایی نیز به همراه دارد که نیازمند سیاست‌گذاری دقیق برای ارتقای بهره‌وری در هر سه بخش است. در آینده، برنامه‌ریزی برای افزایش اشتغال پایدار، ارتقای مهارت نیروی کار، و تسهیل سرمایه‌گذاری در حوزه‌های تولیدی و خدماتی، می‌تواند ترکیب اشتغال استان را به سمت تعادل بیشتر و پایداری بالاتر سوق دهد.

جدول ۷) سهم اشتغال در بخش‌های عمده فعالیت اقتصادی جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک استان در سال‌های ۱۴۰۲-۱۴۰۳

استان	کشاورزی		صنعت		خدمات	
	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲
کل کشور	۱۳.۹	۱۴.۴	۳۳.۳	۳۳.۷	۵۲.۷	۵۱.۹
آذربایجان شرقی	۱۶.۰	۱۶.۰	۳۸.۲	۴۰.۹	۴۵.۷	۴۳.۰
آذربایجان غربی	۲۶.۴	۲۶.۶	۲۳.۷	۲۴.۳	۴۹.۹	۴۹.۱
اردبیل	۲۶.۵	۲۶.۳	۲۶.۵	۲۷.۰	۴۶.۹	۴۶.۷
اصفهان	۷.۳	۷.۸	۴۳.۴	۴۰.۹	۴۹.۰	۵۱.۱
البرز	۲.۶	۲.۵	۴۲.۲	۴۴.۳	۵۵.۲	۵۳.۲
ایلام	۱۵.۸	۱۷.۱	۳۲.۵	۳۲.۵	۵۱.۷	۵۰.۵
بوشهر	۱۱.۶	۱۰.۴	۲۵.۵	۲۶.۹	۶۲.۹	۶۲.۷
تهران	۱.۵	۱.۷	۳۴.۵	۳۵.۸	۶۴.۰	۶۲.۵
چهارمحال و بختیاری	۱۳.۱	۱۳.۰	۴۱.۱	۳۹.۴	۴۵.۸	۴۷.۶
خراسان جنوبی	۱۸.۲	۱۸.۰	۳۳.۹	۳۵.۰	۴۷.۹	۴۷.۰
خراسان رضوی	۱۳.۵	۱۵.۱	۳۵.۸	۳۴.۵	۵۰.۷	۵۰.۵
خراسان شمالی	۲۸.۱	۳۰.۴	۳۰.۰	۲۹.۸	۴۱.۹	۳۹.۸
خوزستان	۱۴.۰	۱۴.۶	۳۲.۰	۳۴.۱	۵۳.۹	۵۱.۳
زنجان	۲۳.۶	۲۲.۹	۳۳.۵	۳۴.۹	۴۲.۹	۴۲.۲
سمنان	۱۲.۶	۱۱.۹	۳۸.۰	۳۸.۲	۴۸.۵	۴۹.۸
سیستان و بلوچستان	۱۲.۳	۱۳.۷	۳۶.۷	۳۶.۵	۵۱.۱	۴۹.۸
فارس	۱۶.۰	۱۵.۴	۳۰.۵	۲۹.۷	۵۳.۶	۵۴.۹

استان	کشاورزی		صنعت		خدمات	
	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲
قزوین	۱۴.۹	۱۳.۹	۳۸.۳	۳۹.۳	۴۶.۸	۴۶.۷
قم	۳.۱	۳.۱	۴۱.۰	۴۳.۷	۵۴.۸	۵۲.۴
کردستان	۱۸.۶	۲۰.۶	۲۷.۴	۲۷.۷	۵۴.۰	۵۱.۷
کرمان	۳۸.۳	۳۹.۷	۲۰.۴	۲۲.۷	۴۱.۲	۳۷.۶
کرمانشاه	۲۳.۲	۲۳.۴	۲۴.۳	۲۳.۷	۵۲.۵	۵۲.۹
کهگیلویه و بویراحمد	۱۱.۰	۱۲.۸	۳۹.۳	۳۸.۲	۴۹.۶	۴۹.۰
گلستان	۲۰.۳	۱۹.۶	۲۷.۶	۲۷.۷	۵۲.۱	۵۲.۷
گیلان	۲۱.۱	۲۱.۲	۲۶.۴	۲۶.۸	۵۲.۵	۵۲.۰
لرستان	۲۲.۶	۲۳.۰	۲۶.۱	۲۷.۳	۵۱.۴	۴۹.۸
مازندران	۱۵.۱	۱۷.۲	۳۰.۴	۲۹.۲	۵۴.۵	۵۳.۶
مرکزی	۱۳.۴	۱۲.۷	۴۵.۷	۴۵.۰	۴۰.۹	۴۲.۳
هرمزگان	۱۹.۱	۱۸.۳	۲۹.۴	۳۰.۳	۵۱.۵	۵۱.۴
همدان	۲۳.۴	۲۴.۴	۲۹.۹	۲۹.۰	۴۶.۷	۴۶.۶
یزد	۷.۹	۷.۵	۴۷.۹	۴۶.۷	۴۴.۲	۴۵.۸

منبع: مرکز آمار ایران

(د) سرمایه گذاری

در چارچوب تابع تولید کاب-داگلاس، سرمایه به عنوان یکی از عوامل اساسی تولید، نقش حیاتی در شکل گیری زیرساخت های تولیدی و تقویت ظرفیت های اقتصادی ایفا می کند. سرمایه گذاری ها تعیین کننده توان تولید در آینده اند و نحوه توزیع آن ها در بخش های مختلف اقتصادی می تواند ساختار توسعه استان را شکل دهد. بررسی دقیق داده های سرمایه گذاری در استان خراسان جنوبی نشان می دهد که تمرکز منابع مالی و پروژه ها در این منطقه به گونه ای است که بخش های مختلف اقتصاد استان مسیرهای متفاوتی از رشد و بهره وری را طی می کنند. در همین راستا، تحلیل سرمایه گذاری به تفکیک سه بخش اصلی صنعت، کشاورزی، و خدمات تا پایان سال ۱۴۰۳ انجام شده است.

در بخش صنعت، با وجود اینکه تا پایان سال ۱۴۰۳ تنها ۱۶۰ طرح صنعتی در استان در حال پیگیری یا اجراست (حدود ۳۲ درصد از کل طرح ها)، این بخش بیشترین میزان سرمایه را به خود اختصاص داده است. ارزش ریالی این طرح ها بالغ بر ۳۱,۲۸۱ میلیارد تومان است و برای تکمیل آن ها به سرمایه ای معادل ۵۵,۵۲۱ میلیارد تومان نیاز است، که به تنهایی حدود ۹۲ درصد از کل سرمایه مورد نیاز در سطح استان را شامل می شود. این آمار به وضوح نشان می دهد که پروژه های صنعتی استان سرمایه بر هستند و مقیاس نسبتاً بزرگی دارند. اشتغال پیش بینی شده پس از بهره برداری از این طرح ها ۶,۴۸۱ نفر است که نسبت به حجم سرمایه گذاری، نرخ اشتغال زایی کمتری را نسبت به سایر بخش ها نشان می دهد. به عبارتی، نسبت سرمایه به نیروی کار در این بخش بسیار بالاست؛ این ویژگی بیانگر سرمایه بر بودن ماهیت صنعت در استان است، و

بیانگر این نکته مهم است که سیاست‌گذاری در این بخش باید همزمان بر ارتقای بهره‌وری و تکمیل طرح‌های نیمه‌تمام تمرکز داشته باشد تا ظرفیت شغلی بالفعل گردد.

در مقابل، بخش کشاورزی دارای بیشترین تعداد طرح در میان سه بخش اقتصادی استان است. در مجموع ۲۸۹ طرح کشاورزی (حدود ۵۸ درصد از کل طرح‌ها) با ارزش ریالی ۵,۲۹۴ میلیارد تومان در حال اجراست و برای اتمام آن‌ها به ۳,۷۵۰ میلیارد تومان سرمایه دیگر نیاز است. اشتغال پیش‌بینی‌شده برای این طرح‌ها ۲,۱۸۶ نفر است. با نگاهی به نسبت اشتغال به ارزش ریالی طرح‌ها، مشخص می‌شود که کشاورزی در خراسان جنوبی نسبت به صنعت، با سرمایه کمتر، اشتغال بیشتری ایجاد می‌کند. این ویژگی نشانه‌ای از کاربر بودن این بخش در مقایسه با صنعت است. از آنجا که بسیاری از فعالیت‌های کشاورزی در استان هنوز به صورت سنتی اداره می‌شوند، این بخش می‌تواند با کمترین میزان سرمایه‌گذاری اضافی، ظرفیت بالایی برای ایجاد اشتغال داشته باشد. به‌ویژه در مناطق روستایی و کم‌برخوردار، حمایت هدفمند از این طرح‌ها می‌تواند اثربخشی بالایی در کاهش نرخ بیکاری و مهاجرت داشته باشد.

بخش خدمات و گردشگری با ۵۳ طرح، کمترین سهم را از نظر تعداد پروژه‌ها دارد (حدود ۱۰ درصد از کل طرح‌ها)، اما همچنان دارای اهمیت استراتژیک است. ارزش ریالی طرح‌های این بخش ۳,۴۹۱ میلیارد تومان است و برای تکمیل آن‌ها به ۷۸۱ میلیارد تومان دیگر نیاز است. اشتغال‌زایی آن نیز ۶۳۱ نفر تخمین زده شده است. این بخش از نظر سرمایه‌گذاری نسبتاً کوچک‌تر از بخش صنعت و حتی کشاورزی است، اما پتانسیل آن در ایجاد اشتغال و ارزش افزوده بالا در بلندمدت قابل توجه است. پایین بودن نیاز تکمیلی سرمایه (۷۸۱ میلیارد تومان) نشان می‌دهد که اولاً این بخش برای شروع کسب و کار به سرمایه کمتری نیاز دارد و ثانياً بسیاری از این طرح‌ها به مراحل پایانی نزدیک‌اند و با تزریق منابع محدود، می‌توانند زودتر به بهره‌برداری برسند. با توجه به مزیت‌های طبیعی و فرهنگی استان خراسان جنوبی، توسعه بخش گردشگری و خدمات می‌تواند نقش مکملی در کنار صنعت و کشاورزی داشته باشد و به تنوع‌بخشی اقتصاد استان کمک کند.

در مجموع، استان خراسان جنوبی دارای ۵۰۲ طرح اقتصادی فعال یا در دست اجرا در سه بخش اصلی صنعت، کشاورزی، و خدمات است. این طرح‌ها در مجموع دارای ارزش ریالی ۴۰,۰۶۶ میلیارد تومان هستند، که نشان‌دهنده حجم بالای سرمایه‌گذاری‌های انجام‌شده در سال‌های اخیر برای توسعه اقتصادی استان است. اما نکته بسیار مهم‌تر، نیاز این طرح‌ها به ۶۰,۰۵۲ میلیارد تومان سرمایه‌ی تکمیلی برای بهره‌برداری نهایی است؛ رقمی قابل توجه که بیانگر آن است که بخش عمده‌ای از منابع موجود استان در قالب طرح‌های نیمه‌تمام، بلااستفاده یا کم‌بازده باقی مانده‌اند. در واقع، حدود ۶۰ درصد از کل سرمایه‌گذاری لازم برای به بهره‌برداری رسیدن این طرح‌ها هنوز تأمین نشده است، که این خود موجب می‌شود بخشی از ظرفیت‌های اقتصادی استان همچنان معطل بمانند. این حجم سرمایه‌گذاری معوق، از یک سو می‌تواند علامت وجود ظرفیت‌های رشد نهفته در اقتصاد استان باشد، اما از سوی دیگر نشان‌دهنده اختلال در چرخه بهره‌وری سرمایه و ناکارآمدی در

نظام تأمین مالی یا مدیریت پروژه‌ها نیز هست. در صورتی که این طرح‌ها به‌موقع تکمیل شوند، اثرات آن‌ها بر اقتصاد منطقه می‌تواند چندوجهی باشد: از افزایش تولید ناخالص منطقه‌ای گرفته تا ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار، ارتقای بهره‌وری نیروی انسانی، و تقویت زیرساخت‌های توسعه پایدار.

در چارچوب مدل تولید کاب-داگلاس، سرمایه (K) یکی از سه عامل کلیدی تولید است که تأثیر مستقیمی بر افزایش تولید کل (Y) دارد. تکمیل این طرح‌ها به معنای افزایش واقعی موجودی سرمایه فیزیکی استان است؛ به عبارت دیگر، با افزایش K، ظرفیت تولیدی بخش‌های مختلف اقتصاد گسترش می‌یابد. اما همان‌طور که مدل کاب-داگلاس نشان می‌دهد، سرمایه به تنهایی کافی نیست؛ بلکه افزایش تولید نهایی در گرو ترکیب مؤثر سرمایه با نیروی کار (L) و فناوری یا بهره‌وری کل عوامل (A) است. بنابراین، صرفاً تزریق سرمایه بدون بهینه‌سازی سایر مؤلفه‌ها، منجر به تحقق کامل ظرفیت رشد اقتصادی نخواهد شد. بر این اساس، تدوین یک برنامه عملیاتی هدفمند و چندلایه ضروری است. در ادامه به ارائه برنامه عملیاتی مدنظر با توجه به مباحث مطرح شده پرداخته می‌شود.

جدول ۸) وضعیت طرح‌های سرمایه‌گذاری (ارزش، منابع و تسهیلات مورد نیاز جهت تکمیل و اشتغال) به تفکیک بخش

بخش	تعداد	ارزش ریالی طرح (میلیارد تومان)	مبلغ مورد نیاز جهت تکمیل (میلیارد تومان)	تعداد اشتغال پس از بهره برداری (نفر)
صنعت	۱۶۰	۳۱۲۸۱	۵۵۵۲۱	۶۴۸۱
کشاورزی	۲۸۹	۵۲۹۴	۳۷۵۰	۲۱۸۶
خدمات و گردشگری	۵۳	۳۴۹۱	۷۸۱	۶۳۱
جمع کل	۵۰۲	۴۰۰۶۶	۶۰۰۵۲	۹۲۹۸

منبع: دفتر امور اشتغال و سرمایه‌گذاری استانداری خراسان جنوبی

۸. نتیجه‌گیری و ارائه توصیه‌های سیاستی

بررسی محتوای بخش اول و دوم گزارش نشان می‌دهد که ساختار اقتصادی استان خراسان جنوبی تحت تأثیر مستقیم سه عامل اصلی سرمایه، نیروی کار و فناوری قرار دارد که می‌توان آن‌ها را با استفاده از مدل اقتصادی کاب-داگلاس تحلیل کرد. طبق این مدل، سهم هر عامل در تولید ناخالص داخلی استان قابل اندازه‌گیری است و از این طریق می‌توان وضعیت موجود و چشم‌انداز رشد اقتصادی را ارزیابی نمود. تحلیل داده‌های ارائه‌شده نشان می‌دهد که بخش خدمات با سهم حدود ۴۲ درصد از GDP استان، بزرگ‌ترین بخش اقتصادی محسوب می‌شود، هرچند که تمرکز این بخش بر خدمات سنتی و کم‌بازده است و سهم خدمات فناورانه و پیشرفته بسیار اندک است. بخش صنعت نیز علیرغم رشد پرشتاب در برخی سال‌ها، به دلیل نوسانات سرمایه‌گذاری و بهره‌وری پایین، با پایداری اقتصادی مواجه نیست و همچنان بخش عمده‌ای از ظرفیت‌های آن در قالب طرح‌های نیمه‌تمام باقی مانده است. بخش کشاورزی، با وجود سهم بالای اشتغال و تنوع محصولات، از بهره‌وری پایینی رنج می‌برد و به‌شدت به منابع آب و روش‌های سنتی وابسته است. این

تحلیل نشان می‌دهد که ترکیب عوامل تولید در استان به‌گونه‌ای است که برای افزایش تولید کل، ارتقاء فناوری، سرمایه‌گذاری هدفمند و آموزش نیروی کار باید در اولویت سیاست‌گذاری قرار گیرند.

در ادامه، بررسی تفصیلی مؤلفه‌های اثرگذار بر تولید از جمله وضعیت سرمایه‌گذاری، فناوری و ترکیب نیروی کار، تصویری از ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل استان ارائه می‌دهد. داده‌ها نشان می‌دهند که صنایع استان عمدتاً از فناوری‌های سطح پایین و متوسط پایین بهره می‌برند، به‌گونه‌ای که بیش از ۷۰ درصد از ساختار صنعتی استان به این دو رده فناوری اختصاص دارد. سهم صنایع با فناوری بالا تنها ۲.۲ درصد است که نشان‌دهنده ضعف جدی در حوزه نوآوری، انتقال فناوری و حضور صنایع دانش‌بنیان در استان است. در حوزه سرمایه‌گذاری نیز، اگرچه مجموع ارزش طرح‌های اقتصادی فعال در سه بخش اصلی استان قابل توجه است، اما بیش از ۶۰ درصد از سرمایه مورد نیاز این طرح‌ها هنوز تأمین نشده و طرح‌ها در وضعیت نیمه‌تمام قرار دارند. این مسئله نه تنها مانع بهره‌برداری از ظرفیت‌های اقتصادی می‌شود بلکه بازده سرمایه‌گذاری‌های پیشین را نیز کاهش می‌دهد. در مورد نیروی کار نیز، بخش کشاورزی با وجود کاربر بودن، ظرفیت بالایی برای ایجاد اشتغال دارد و می‌تواند با سرمایه‌گذاری کم‌هزینه، سهم مهمی در رشد اشتغال پایدار ایفا کند. در مجموع، این نتایج نشان می‌دهد که توسعه متوازن عوامل تولید و تکمیل زنجیره‌های ارزش در هر سه بخش اقتصادی، پیش‌نیاز افزایش پایدار تولید ناخالص داخلی استان خواهد بود. بر این اساس در ادامه، به ارائه برنامه‌های عملیاتی جهت افزایش تولید استان پرداخته می‌شود:

جدول ۹) برنامه عملیاتی افزایش تولید ناخالص داخلی استان خراسان جنوبی

محور ۱: افزایش بهره‌وری و ارزش افزوده در بخش کشاورزی				
ردیف	اقدام اجرایی	توضیح تخصصی	دستگاه متولی	شاخص عملکرد
۱	ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی و فرآوری محصولات کشاورزی (زرشک، زعفران و عناب، پسته و خرما و ...)	کاهش خام‌فروشی و افزایش ماندگاری محصولات بومی	سازمان جهاد کشاورزی استان / سازمان نظام مهندسی کشاورزی / معاونت هماهنگی امور اقتصادی استانداری	تعداد واحدهای فرآوری ایجاد شده
۲	تسهیل در اعطای تسهیلات به محصولات کم‌آبر و پربازده گلخانه‌ای	توسعه کشت محصولات کم‌آبر و پربازده	بانک کشاورزی / صندوق حمایت از توسعه کشاورزی	رشد سطح زیر کشت محصولات گلخانه‌ای
۳	آموزش کشاورزان در زمینه بازاریابی و استانداردسازی صادرات	کاهش وابستگی به دلان داخلی	سازمان نظام مهندسی کشاورزی / مرکز تحقیقات کشاورزی	افزایش صادرات مستقیم
۴	ارتقاء زیرساخت‌های آبیاری تحت فشار	بهینه سازی مصرف آب و جبران کمبود منابع آبی	شرکت آب منطقه‌ای / جهاد کشاورزی	درصد مزارع مجهز به سیستم نوین آبیاری
۵	ایجاد خوشه‌های زنجیره تأمین برای هر محصول خاص اقلیمی	اتصال کشاورزان به بازار فرآوری و صادرات	سازمان جهاد کشاورزی استان	تشکیل زنجیره ارزش محصولات مزیت دار
۶	توسعه کشت قراردادی با صنایع تبدیلی و شرکت های تولیدی، بازرگانی و دانش بنیان	تأمین نهاده و تضمین فروش و کیفیت محصول و مدیریت زنجیره ارزش	سازمان جهاد کشاورزی استان / اداره کل صمت	تعداد قراردادهای منعقد با کارخانه‌ها در خصوص کشت قراردادی
۷	برندسازی محصولاتی مثل زرشک قاین، عناب بیرجند	افزایش قیمت فروش و جایگاه بازار	جهاد کشاورزی / مرکز تحقیقات گیاهان دارویی	ثبت برندها محلی
۸	تکمیل زنجیره ارزش گیاهان دارویی	افزایش ارزش افزوده، کاهش خام‌فروشی و ایجاد پیوند میان تولیدکنندگان، صنایع تبدیلی و بازارهای هدف	جهاد کشاورزی / مرکز تحقیقات گیاهان دارویی	درصد افزایش محصولات فرآوری شده نسبت به تولید خام

محور ۲: تقویت و تثبیت سهم بخش معدن				
ردیف	اقدام اجرایی	توضیح تخصصی	دستگاه متولی	شاخص عملکرد
۱	احداث واحدهای فرآوری صنعتی و معدنی (بنتونیت، زغال سنگ و طلا، مس، سنگ و)	تبدیل خام فروشی به تولید ارزش افزوده	اداره کل صمت / شرکت شهرک های صنعتی استان	تعداد صنایع پایین دستی فعال شده
۲	اعطای تسهیلات به نوسازی ماشین آلات معدنی	ارتقاء بهره وری و ایمنی عملیات استخراج با جایگزینی تجهیزات فرسوده با ماشین آلات مدرن و کم مصرف	اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان/ بانک صنعت و معدن	تعداد ماشین آلات معدنی نوسازی یا جایگزین شده
۳	واگذاری معادن به بخش خصوصی	افزایش سرمایه گذاری و بهره برداری بهینه از ذخایر معدنی از طریق جذب سرمایه گذاران بخش خصوصی و کاهش انحصار دولتی	اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان/ اتاق بازرگانی، صنایع، معدن و کشاورزی	تعداد معادن واگذار شده به بهره برداران خصوصی
۴	اتصال معادن طبس و شرق استان به خطوط ریلی	کاهش هزینه حمل و اتصال به بنادر	اداره کل راه آهن شرق / اداره کل راه و شهرسازی استان	کیلومتر ریل اجرا شده
۵	بازنگری در مجوزهای معدنی غیرفعال	فعال سازی معادن راکد و نیمه تعطیل	اداره کل صمت استان / دبیرخانه شورای معادن استان/ اتاق بازرگانی	تعداد معادن احیا شده
۶	ایجاد صندوق حمایت از سرمایه گذاری در فرآوری معدنی	جذب بخش خصوصی برای واحدهای کوچک	صندوق بیمه سرمایه گذاری فعالیت های معدنی / اداره کل صمت/ اتاق بازرگانی	میزان تسهیلات اعطایی
۷	توسعه استخراج با فناوری های کم مصرف و کم هزینه	افزایش بهره برداری از ذخایر کم عیار	شرکت های بهره بردار معدنی / اداره کل صمت	میزان استخراج به ازای هر تن ماده
۸	احداث نیروگاه های خورشیدی در کنار معادن	کاهش هزینه انرژی و پایداری تولید	شرکت توزیع برق / سازمان صمت / بخش خصوصی معدنی استان	ظرفیت مگاواتی نصب شده
۹	تدوین بسته تشویقی و حمایتی سرمایه گذاری	صدور مجوز های بی نام سرمایه گذاری، تخفیفات نرخ های سود تسهیلات، مالیاتی و بیمه ای پایین تر از سطح مناطق برخوردار	اداره کل امور اقتصادی و دارایی/ دفتر امور سرمایه گذاری و اشتغال استانداری	تعداد مجوز های بی نام صادر شده و تعداد بسته های حمایتی

محور ۳: پایداری و تنوع بخشی به بخش صنعت				
ردیف	اقدام اجرایی	توضیح تخصصی	دستگاه متولی	شاخص عملکرد
۱	ایجاد شهرک های صنعتی تخصصی (کاشی، زغال سنگ، غذایی، انرژی)	کاهش پراکندگی واحدها و بهینه سازی زنجیره تأمین	شرکت شهرک های صنعتی خراسان جنوبی	تعداد شهرک های تخصصی ایجاد شده
۲	اختصاص بسته های حمایتی به صنایع کوچک با مشکل سرمایه در گردش	جلوگیری از تعطیلی کارخانه های کوچک	اداره کل صمت استان / شرکت شهرک های صنعتی / دفتر امور سرمایه گذاری و اشتغال استانداری	تعداد بنگاه های احیاء شده، ظرفیت تولیدی احیا و تکمیل شده
۳	توسعه واحدهای دانش بنیان صنعتی در همکاری با دانشگاه بیرجند	افزایش نوآوری و بهره وری صنعتی	پارک علم و فناوری استان / دانشگاه / اداره کل صمت	تعداد قراردادهای دانشگاه-صنعت
۴	افزایش تولید در واحدهای کاشی، سیمان و سرامیک از طریق ارتقای بهره وری انرژی	تثبیت رشد صنعتی پرنوسان	شرکت گاز، برق و آب منطقه ای / اداره کل استاندارد استان	میزان تولید سرانه هر واحد صنعتی
۵	توسعه صنایع غذایی برای فراآوری محصولات کشاورزی استان	تقویت پیوند کشاورزی-صنعت	اداره کل صمت استان / معاونت غذا و دارو دانشگاه علوم پزشکی بیرجند	سهم صنایع غذایی از کل صنعت استان

محور ۴: تحول در ساختار بخش خدمات				
ردیف	اقدام اجرایی	توضیح تخصصی	دستگاه متولی	شاخص عملکرد
۱	گسترش اکوتوریسم در کویر سه قلعه و چشمه های آبگرم فردوس	استفاده از ظرفیت های مغفول گردشگری	اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان	افزایش سالانه گردشگران
۲	احداث اقامتگاه های بوم گردی با تسهیلات بلاعوض	جبران کمبود زیرساخت گردشگری	اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان	تعداد اقامتگاه های مجوزدار
۳	افزایش سهم خدمات فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT)	رفع عقب ماندگی زیرساخت دیجیتال	اداره کل ارتباطات و فناوری اطلاعات خراسان جنوبی	رشد سهم ICT از GDP
۴	توسعه خدمات مالی و بیمه ای (بانک های توسعه ای)	پشتیبانی از دیگر بخش های اقتصادی	شعب بانک های توسعه ای استان / شعب بیمه ها / اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان	رشد شعب خدمات مالی فعال
۵	برندسازی و بسته بندی برای صادرات مجازی	اتصال خدمات به بازارهای جهانی	اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بیرجند / اداره کل صمت استان / اداره کل ارتباطات و فناوری اطلاعات	ارزش صادرات دیجیتال خدمات
۶	آموزش نیروی انسانی خدمات محور و فناوری محور	توسعه پایدار منابع انسانی و افزایش بهره وری نیروی انسانی	اداره کل آموزش فنی و حرفه ای استان / دانشگاه علمی کاربردی استان	تعداد دوره های تخصصی برگزار شده- نفر ساعت آموزش

محور ۵: بهبود زیرساخت ها و توسعه انرژی های تجدیدپذیر				
ردیف	اقدام اجرایی	توضیح تخصصی	دستگاه متولی	شاخص عملکرد
۱	تأمین و توسعه زیرساخت های اولیه سرمایه گذاری (آب، برق و گاز)	جذب سرمایه خصوصی برای توسعه زیرساخت	شرکت آب منطقه ای / شرکت توزیع برق / شرکت آب و فاضلاب / شرکت گاز استان	تعداد پروژه
۲	تأمین مالی زنجیره های ارزش تولید بوسیله روش های نوین تأمین مالی	تنوع سازی منابع مالی	اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان	منابع مالی جذب شده
۳	سرمایه گذاری بخش حمل و نقل استان	سرمایه گذاری در احداث راه آهن، ایجاد شرکت حمل و نقل کالا، مجتمع های خدماتی رفاهی بین راهی و مرزی، ایجاد شرکت خدمات فرودگاهی	اداره کل راه و شهرسازی / سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان	تعداد پروژه
	احداث صنایع جوار ریلی	ایجاد واحدهای تولیدی و صنعتی در مجاورت ایستگاه های راه آهن به منظور تسهیل حمل و نقل مواد اولیه و محصولات و کاهش هزینه لجستیک	اداره کل راه و شهرسازی / اداره کل صمت استان	تعداد واحدهای صنعتی جوار ریلی احداث شده
	ایجاد بندر خشک	احداث پایانه چندمنظوره لجستیکی و گمرکی در مناطق داخلی به منظور تسهیل ترانزیت، صادرات و واردات، کاهش فشار بر بنادر ساحلی و بهبود زنجیره تأمین کالا	اداره کل راه و شهرسازی / گمرک جمهوری اسلامی ایران / منطقه ویژه اقتصادی / اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی	درصد پیشرفت بندر خشک احداث شده
۴	ایجاد نیروگاه های خورشیدی در شهرستان های مرزی	استفاده از تابش خورشید به عنوان مزیت رقابتی	شرکت توزیع برق منطقه ای / معاونت هماهنگی امور عمرانی استانداری	ظرفیت نصب شده مگاواتی
۵	ارائه مشوق به سرمایه گذاران انرژی های نو	جذب سرمایه خصوصی برای توسعه زیرساخت	مرکز خدمات سرمایه گذاری / اداره کل اقتصاد و دارایی استان / شرکت توزیع برق منطقه ای	تعداد پروژه های جذب شده
۶	اتصال نیروگاه های خورشیدی به واحدهای صنعتی و معدنی	کاهش هزینه انرژی تولید	شرکت توزیع برق منطقه ای / اداره کل صمت / شرکت های صنعتی و معدنی	درصد انرژی تجدیدپذیر مصرفی

محور ۶: توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان و ارتقای فناوری تولید در استان				
ردیف	اقدام اجرایی	توضیح تخصصی	دستگاه متولی	شاخص عملکرد
۱	ایجاد مراکز رشد تخصصی در حوزه کشاورزی، معدن و انرژی	تجاری‌سازی دانش بومی در حوزه‌های مزیت‌دار استان	پارک علم و فناوری خراسان جنوبی / دانشگاه بیرجند	تعداد مراکز رشد راه‌اندازی شده
۲	اعطای تسهیلات ویژه به شرکت‌های دانش‌بنیان در شهرک‌های صنعتی	تشویق استقرار شرکت‌های فناور در زنجیره تولید	پارک علم و فناوری خراسان جنوبی / صندوق پژوهش و فناوری استان / بانک‌ها و موسسات مربوطه	تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان مستقر در صنعت
۳	راه‌اندازی شتاب‌دهنده تخصصی در حوزه کشاورزی فرآوری‌محور	حمایت از ایده‌های فناورانه در زرشک، عنب و زعفران	پارک علم و فناوری / شرکت‌های خصوصی فناوری‌محور استان	تعداد استارت‌آپ‌های جذب شده
۴	تدوین بسته‌های حمایتی مالیات و گمرک برای صادرات فناورانه	کمک به رقابت‌پذیری شرکت‌های نوپا	اداره کل گمرک / اداره کل امور مالیاتی / صندوق نوآوری و شکوفایی	حجم صادرات غیرخام شرکت‌های دانش‌بنیان
۵	ایجاد شبکه همکاری دانشگاه، صنعت و دستگاه‌های اجرایی	رفع خلأ تعامل سیستماتیک علم و تولید	شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی / دانشگاه‌ها / اداره کل صمت / شرکت شهرک‌های صنعتی	تعداد پروژه‌های مشترک دانشگاه-صنعت
۶	آموزش تخصصی مدیران بنگاه‌های سنتی برای انتقال فناوری	ارتقای فناوری در واحدهای صنعتی غیررقابتی	اداره کل صمت / مرکز آموزش فنی و حرفه‌ای / دانشگاه علمی کاربردی	تعداد دوره‌های آموزشی برگزار شده
۷	تسهیل صدور مجوز و ثبت مالکیت فکری برای نوآوری‌های بومی	حمایت از حفاظت حقوقی دستاوردهای فناورانه	پارک علم و فناوری / اداره کل امور اقتصادی و دارایی	تعداد اختراعات و ثبت برندها در استان
۸	نوسازی خط تولید و استفاده از فناوری‌های جدید تولید	اعطای تسهیلات برای نوسازی ماشین‌آلات معدنی و کشاورزی	کلیه دستگاه‌های اجرایی مرتبط / پارک علم و فناوری	تعداد پروژه‌ها
	شناسایی و تبلیغ و معرفی محصولات شاخص تولیدی	بازاریابی، بازاریسازی و تجاری‌سازی محصولات	رسانه ملی و شبکه‌های اجتماعی	تعداد محصول
	تشکیل و توسعه شرکت‌های تعاونی تولیدی و صادراتی و دانش‌بنیان	گسترش تعاونی‌ها و افزایش سهم مردم از کیک اقتصادی	اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی / اتاق تعاون	تعداد شرکت

منابع و مآخذ

- شهابی نژاد، وحید. (۱۳۹۴). تحلیل مقایسه‌ای کارایی انرژی صنایع بزرگ استان‌های ایران با استفاده از روش تحلیل فراگیر داده‌ها در دوره‌ی ۱۳۸۷-۱۳۹۰. مطالعات اقتصادی کاربردی ایران، ۱۶(۴)، ۱۵۷-۱۷۸.
- صالحی امیری، سید رضا و همکاران. (۱۳۹۷). تحلیل برنامه‌ریزی منطقه‌ای در ایران. فصلنامه پژوهش‌های توسعه منطقه‌ای، ۸(۲)، ۲۳-۴۵.
- رضوی، سیدمحمدحسین، قره، محمدعلی، حسینی، سیدعماد، و طلایی، رضا. (۱۳۹۷). تحلیل عوامل رفتاری برنامه‌های راهبردی و عملیاتی ورزش همگانی ایران. مطالعات مدیریت رفتار سازمانی در ورزش، ۵(۲) (پیاپی ۱۸)، ۹۱-۱۰۰.
- قائدرحمتی، صفر، خادم‌الحسینی، احمد، و بناری، سجاد. (۱۴۰۰). برنامه‌ریزی فضایی راهبردی شهر و برنامه‌عملیاتی شهرداری اردکان فارس. برنامه‌ریزی و آمایش فضا (مدرس علوم انسانی)، ۲۵(۲)، ۱۴۵-۱۸۱.
- وزیری، حمیدرضا. (۱۳۹۷). برنامه‌راهبردی-عملیاتی سازمان زمین و مسکن. کنفرانس ملی الگوهای نوین در مدیریت و کسب و کار (با رویکرد حمایت از کارآفرینان ملی).
- خراسانی فر، لیلا، و رزاقی، فاطمه. (۱۳۹۱). گزارش تجربه و کارکرد برنامه‌عملیاتی آموزش سلامت. همایش تجارت و کارکردهای مطلوب نظام مراقبت‌های اولیه بهداشتی (دومین همایش ملی و اولین همایش بین‌الملل).
- محمودی میمند، محمد. (۱۳۹۱). ارزیابی تاثیر اجرای برنامه‌ریزی عملیاتی در تحقق برنامه تولید و کاهش هزینه. پژوهش‌های مدیریت منابع سازمانی، ۲(۱)، ۱۱۳-۱۳۵.
- زیاری، ک. و بهزادفر، م. (۱۴۰۲). برنامه‌ریزی راهبردی-عملیاتی توسعه شهری (مطالعه موردی: شهر بندرعباس). دانش شهرسازی، ۷(۳)، ۹۰-۱۰۷.
- Yusefzahi, N., Farzanehpour, H., & Bakhshi, A. (۲۰۱۹). The role of Southern Khorasan's economic geography in the emergence of Iran's eastern economy idea (with emphasis on Afghanistan). Political Geography Quarterly, ۳(۱۰), ۶۹-۱۰۰.
- Etzioni, A. (۱۹۶۷). Mixed-scanning: A "third" approach to decision-making. Public Administration Review, ۲۷(۵), ۳۸۵-۳۹۲.
- Faludi, A. (۱۹۷۳). Planning theory. Pergamon Press.
- Healey, P. (۱۹۹۷). Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies. Macmillan.
- Lindblom, C. E. (۱۹۵۹). The Science of "Muddling Through". Public Administration Review, ۱۹(۲), ۷۹-۸۸.
- Pierre, J., & Peters, B. G. (۲۰۰۰). Governance, Politics and the State. Macmillan.
- Porter, M. E. (۱۹۹۸). Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review, ۷۶(۶), ۷۷-۹۰.
- Taylor, N. (۱۹۹۸). Urban Planning Theory since ۱۹۴۵. Sage.
- World Bank. (۲۰۰۹). World Development Report ۲۰۰۹: Reshaping Economic Geography. World Bank Publications.

